ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΦΛΩΡΙΝΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

Πτυχιακή Εργασία

Δημογραφικές εξελίξεις και μαθητικός πληθυσμός στην περιοχή της Φλώρινας: 1918-1945

«Demographic Developments and Student Population in the Florina area: 1918-1945»

Φοιτήτρια: Βοζινίδου Ιωάννα Μαρία

ΑΕΜ: 2704

Επόπτης: Μπέτσας Ιωάννης, Επίκουρος Καθηγητής της Ιστορίας της Εκπαίδευσης

Β' Βαθμολογητής: Καλεράντε Ευαγγελία, Επίκουρη Καθηγήτρια Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Φλώρινα, Μάιος 2017

Περιεχόμενα

Πίνακας Εικόνων 3
Περίληψη 4
Abstract 5
Μεθοδολογία και Αξιολόγηση των πηγών 7
Αντί Προλόγου 9
Φλώρινα – Ιστορική αναδρομή και μεταναστευτικό υπόβαθρο 11
Εισαγωγικά 13
1918 – Από την προσάρτηση στην ανοικοδόμηση 15
1927 – Οι συνέπειες του ’22 στον δημογραφικό τομέα 23
1937 – Από την εκπαιδευτική αναγέννηση στην Δικτατορία 30
1945 – Ο αντίκτυπος της Κατοχής στην Εκπαίδευση 36
Ανασκόπηση 41
Βιβλιογραφία 42

Πίνακας Εικόνων

Εικόνα εξωφύλλου – Δημοτικό σχολείο Πισοδερίου, 1932. Αρχείο Florina Press

Εικόνα 1 Χάρτης της Φλώρινας το 1912 που αναγράφει τα παλιά και νέα τοπωνύμια των κοινοτήτων……. 19

Εικόνα 2 ο Συμμαχικός Στρατός έξω από τα γραφεία του σε σχολικό κτήριο της Φλώρινας……. 22

Εικόνα 3 Αυτοσχέδιο Ιατρείο του Συμμαχικού Στρατού στο χωριό Καλλινίκη…… 22

Εικόνα 4 πίνακας καταγραφής ρυθμού γεννήσεων και παιδικής θνησιμότητας……37

Εικόνα 1 Το Έθνος της Φλώρινας (απόσπασμα εφημερίδας)……..39

Περίληψη

Η παρούσα πτυχιακή εργασία με τίτλο « Δημογραφικές εξελίξεις και μαθητικός Πληθυσμός στην περιοχή της Φλώρινας: 1918 – 1945» εκπονήθηκε στα πλαίσια της ολοκλήρωσης των σπουδών μου στο Τμήμα Νηπιαγωγών της Παιδαγωγικής Σχολής του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας και πραγματεύεται το θέμα των δημογραφικών εξελίξεων στην περιοχή της Φλώρινας κατά τα έτη 1918, 1927, 1937 και 1945, και πως αυτές επηρέασαν τον αριθμό των μαθητών της περιοχής, σε τι βαθμό και με ποια αίτια. Η εργασία διαρθρώνεται σε ένα κυρίως σκέλος με υποενότητες, που, ανά χρονική περίοδο αναζητούν το ιστορικό πλαίσιο της εποχής που ευθύνεται κυρίως για την κατάσταση του πληθυσμού και κατά πόσο αυτό συνδέεται με τις καταγραφές που έχουν γίνει σχετικά με τον μαθητικό πληθυσμό της περιοχής. Επιπλέον, γίνεται μια σύντομη καταγραφή των σημαντικότερων εκπαιδευτικών γεγονότων που έλαβαν χώρα κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, την περίοδο της Κατοχής μέχρι το 1945, και ο ρόλος τους στην διαμόρφωση του μαθητικού σώματος, όπως αυτά αποτυπώνονται στη βιβλιογραφία. Έναυσμα για την ενασχόλησή μου με το συγκεκριμένο θέμα αποτέλεσε η ιδιαίτερη σχέση μου με την περιοχή – καθώς κατάγομαι από την Φλώρινα - όπως καθώς και το ενδιαφέρον μου για την συγκεκριμένη χρονική περίοδο και τα γεγονότα που εκτυλίχθηκαν τότε, όχι μόνο τοπικά αλλά και σε ολόκληρο το ελληνικό κράτος. Επιπλέον, οι προσωπικές μου εμπειρίες από αφηγήσεις προσώπων από το κοντινό μου περιβάλλον δεν μπόρεσαν παρά να μου κινήσουν το ενδιαφέρον για την τοπική ιστορία έτσι όπως αυτοί την έζησαν και την θυμούνται. Έτσι, σε συνεργασία με τον επόπτη καθηγητή μου κ. Ιωάννη Μπέτσα, καταλήξαμε στην επιλογή της παραπάνω θεματικής και για την εκπόνηση της μελετήθηκαν πηγές που περιέγραφαν το ιστορικό πλαίσιο της χώρας κατά την δεδομένη χρονική στιγμή. Μελετήθηκαν επίσης μέσα από τις εκθέσεις των επιθεωρητών της εποχής, οι εκπαιδευτικές δομές της περιόδου 1922 - 1930, καθώς μας παρέχουν μιας πρώτης τάξης πηγή για το πλήθος των μαθητών που φοιτούσαν σε κάθε σχολείο, την κατάσταση του κάθε ενός από αυτά και στοιχεία για την έκρυθμη ή μη λειτουργία του. Το παρόν πόνημα, μπορεί να μην χαρακτηρίζεται ακριβώς πρωτότυπο, καθώς τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν υπάρχουν διάσπαρτα σε άλλες πηγές, δεν έγινε όμως κάπου αλλού προσπάθεια

σύνδεσης δημογραφικών μεταβολών στο σύνολο του πληθυσμού και τον ρόλο που έπαιξαν αυτές στον μαθητικό πληθυσμό σε μια τόσο στοχευόμενη περιοχή.

Λέξεις- Κλειδιά: Φλώρινα, Εκπαίδευση, Σχολείο, Δικτατορία Μεταξά, Κατοχή, Εμφύλιος πόλεμος, πληθυσμός, μετανάστευση, πρόσφυγες.

Abstract

The present thesis titled "Demographic Developments and Student Population in the Florina area: 1918-1945" was elaborated within the framework of the completion of my studies in the department of Preschool Education of the University of Western Macedonia and deals with the issue of demographic developments in the area of Florina in 1918, 1927 , 1937 and 1945, and how these affected the number of pupils in the area, to what extent and for what reasons. The work is structured in the main branch with subdivisions that, seek the historical context of the era that is mainly responsible for the state of the population over the years, and how much this is related to the recordings made on the student population of the region. In addition, a brief account has been made, regarding the major educational events that took place during the interwar period, during the Occupation up until 1945, and their role in shaping the student body, as they are reflected in the bibliography. My involvement in this issue had to do more or so with my special bond with the region - as Florina is my hometown - as well as my interest in the time and the events that took place in that period not only locally but also throughout the Greek State. In addition, my personal experiences from stories coming from my nearby environment have only increased my interest for the local history, as they have lived and remember it. Thus, in cooperation with the supervisor of Mr. Ioannis Betsas, we reached the selection of the above thematic and for the elaboration of the studies of the sources that described the historical context of the country at the given time. The educational structures of the period 1922-1930 were also studied through the reports of the school inspectors, as they provide us with a first-rate source for the

number of students attending each school, the status of each of them and data on their functionality. This material can not be described as an original since the information used is scattered in other sources but there has never before been any attempt to link demographic changes to the entire population and the role they play in the student population in such a targeted region.

Key- words: Florina, Education, School, Metaxas' dictatorship, Occupation, Civil War, Population, Immigration, Refugees.

Μεθοδολογία και Αξιολόγηση των πηγών

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την ανάγνωση των αρχείων και τη συναγωγή των συμπερασμάτων είναι η ερμηνευτική ιστορική μέθοδος, εμπλουτισμένη από τη στατιστική επεξεργασία των στοιχείων των πηγών. Για την αποπεράτωση της παρούσας εργασίας βασίστηκα κυρίως σε βιβλιογραφικές πηγές και επίσημες ιστοσελίδες καταγραφής στατιστικών δεδομένων. Οι πηγές αυτές είναι είτε πρωτογενείς είτε δευτερογενείς και καταγράφουν τα ιστορικά γεγονότα της χρονικής περιόδου που προσεγγίζονται σε αυτό το θέμα. Ως προς το χώρο που καλύπτει το παρόν πόνημα, η έρευνα περιορίζεται στην ευρύτερη περιοχής της Φλώρινας. Σε κάποια σημεία της, ωστόσο, εξετάζεται το γενικότερο δημογραφικό και εκπαιδευτικό πλαίσιο στην περιοχή της Μακεδονίας, αλλά και σε μεγαλύτερη πανελλαδική εμβέλεια, όταν η μελέτη το απαιτούσε για την καλύτερη προσέγγιση των δεδομένων .

Σε πρώτη φάση έγινε η συλλογή των διαθέσιμων πηγών κυρίως μέσα από βιβλία και μια πρώτη καταγραφή και διασταύρωση των δεδομένων που είχα διαθέσιμα κυρίως για τα αριθμητικά δεδομένα που χρειαζόμουν. Παράλληλα, ύστερα από παρότρυνση του καθηγητή και επόπτη μου, κ Ι. Μπέτσα αναζήτησα δεδομένα από την Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Φλώρινας, όπου και βρήκα τις εκθέσεις των επιθεωρητών για τα σχολεία της περιοχής την περίοδο 1912-1930. Αξιοποιήθηκαν σε μεγάλο βαθμό, καθώς, αποτελούν μια πολύτιμη πρωτογενή πηγή για το κλίμα που επικρατούσε μέσα στις σχολικές αίθουσες των κοινοτήτων της Φλώρινας. Σε αυτή την κατηγορία κατατάσσονται και οι εκθέσεις περί Δημοτικής Εκπαιδεύσεως του 1951, που καταγράφουν λεπτομερώς όλες τις πληθυσμιακές παραμέτρους απαραίτητες για την έρευνα της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου.

Στην συνέχεια, εξετάστηκαν οι ιστορικές - πολιτικές - ιδεολογικές – οικονομικές συνθήκες κάτω από τις οποίες βρισκόταν η περιοχή ανά χρονολογία , και το κατά πόσο αυτές την επηρέασαν σε πληθυσμιακό επίπεδο και κατ ‘ επέκταση σε όγκο μαθητικού πληθυσμού.

Οι παρακάτω ενέργειες έγινε προσπάθεια να πραγματοποιηθούν κρατώντας ουδέτερη στάση όσο το δυνατόν περισσότερο γίνεται , αν λάβει κανείς υπόψη πως, τα ιστορικά γεγονότα του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα , ήταν αρκετά επιζήμια, πόσο μάλλον για την περιοχή της Φλώρινας, που το πολύχρωμο μωσαϊκό του

πληθυσμού της δυσχέραινε ακόμα περισσότερο την θέση της στον σύγχρονο τότε κόσμο. Εξάλλου, η απουσία δεδομένων για τις συγκεκριμένες χρονικές περιόδους που επιλέχθηκαν , έκαναν ακόμα πιο δύσκολη την εξακρίβωση στοιχείων. Γι αυτό τον λόγο , επιλέχθηκαν πηγές που έκαναν παράθεση των δεδομένων απλώς από την ματιά του παρατηρητή και προκειμένου να είμαστε βέβαιοι για την εγκυρότητά τους, έγινε διασταύρωση του περιεχομένου τους με άλλες πηγές. Έτσι μπορούμε να τις χρησιμοποιήσουμε για να αντλήσουμε από αυτές μόνο αξιόπιστες πληροφορίες.

Αντί Προλόγου

Ο 20ος αιώνας αποτέλεσε για το «στρατόπεδο» της Ευρώπης ένα συνονθύλευμα πολεμικών συγκρούσεων, εδαφικών ανακατατάξεων , οικονομικών και τεχνολογικών αλλαγών και μεταρρυθμίσεων. Νέα σύνορα χαράχτηκαν, νέες ιδεολογίες και πολιτεύματα εγκαθιδρύθηκαν αντικαθιστώντας απαρχαιωμένους θεσμούς, ενώ νέες ιδέες έκαναν την εμφάνιση τους στον χώρο των επιστημών και της εκπαίδευσης δίνοντας την δυνατότητα για την εισαγωγή καινοτόμων μεθόδων και τον εκσυγχρονισμό συστημάτων.

Στον απόηχο της βιομηχανικής επανάστασης και της αστικοποίησης του πληθυσμού, οι πολίτες της Ευρώπης σχεδόν απαιτούν η παιδεία να γίνει κτήμα όλου του λαού. Μέχρι πρότινος, η τελευταία ήταν στα χέρια του κλήρου και δυνατότητα σπουδών είχαν μόνο οι ευγενείς ή οι πλούσιοι αστοί, στα ιδιωτικά κολλέγια που λειτουργούσαν. Η μόρφωση αποτελούσε προνόμιο των λίγων και εχόντων ενώ η διδασκόμενη ύλη δεν ήταν προκαθορισμένη και επαφίονταν στη διακριτική ευχέρεια του εκάστοτε «εκπαιδευτικού». Το μεγάλο βήμα και αυτό που κατάφεραν τελικά να πετύχουν οι απόγονοι του Διαφωτισμού, ήταν να σπάσουν τα δεσμά με την θεοκρατούμενη Ευρώπη που υπηρετούσε τους σκοπούς της Εκκλησίας και της αφρόκρεμας, και να θέσουν τα θεμέλια της σύγχρονης εκπαίδευσης. Βασικός στόχος τους: ο κοσμικός χαρακτήρας της αγωγής, ώστε να απευθύνονται συνεχώς σε ευρύτερα κοινωνικά στρώματα και να συμβάλλουν στην καθολική εκπαίδευση του ατόμου. Χαρακτηριστικά, ο J.F. Pestalozzi, εκπρόσωπος του νεότερου ανθρωπισμού και παιδαγωγός, περιέγραφε συνοπτικά σε μια φράση πως σκοπός της αγωγής είναι η συνολική εξέλιξη και μόρφωση του ανθρώπου, ηθική και θρησκευτική.

Εξαίρεση δεν αποτέλεσε η ελληνική επικράτεια, η οποία αν και καθυστερημένα έκανε κάποιες προσπάθειες εφαρμογής ενός ενιαίου συστήματος εκπαίδευσης, αν θεωρήσουμε πως οι τότε καινοτόμες ιδέες είχαν κυρίως σαν βασικό στόχο την ποιότητα της εκπαίδευσης. Εξάλλου, είναι γνωστό πως η ελληνική παιδεία έστρεφε σταθερά το βλέμμα της προς την Ευρώπη μετά την ίδρυση του νέου ελληνικού κράτους, αντιγράφοντας και εφαρμόζοντας εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις με την

ελπίδα πως κάποιες από αυτές θα ταιριάξουν ας πούμε στον ιδιαίτερο χαρακτήρα της χώρας.

Πριν όμως τολμήσει κανείς να ανατρέξει στο κομμάτι των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων και τις προσπάθειες της εκάστοτε κυβέρνησης για την μόρφωση του λαού, θα πρέπει πρώτα να εμβαθύνει στο ιστορικό, οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο που διαμόρφωσε την εικόνα της Ελλάδας όπως την ξέρουμε σήμερα αλλά και τους καταλυτικούς παράγοντες που είτε βοήθησαν είτε υπονόμευσαν τον εκσυγχρονισμό της παιδείας.

Αυτό θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε με το εν λόγω πόνημα και κυρίως στο δημογραφικό παράδοξο, πώς αυτό δημιουργήθηκε και τι επιπτώσεις είχε στο νεοσυσταθέν μαθητικό σώμα της χώρας.

Συγκεκριμένα, θα περιοριστούμε σε μια από τις πολυπαθέστερες περιοχές της Ελλάδας , που λόγω της γεωστρατηγικής της θέσης αποτέλεσε το «μήλον της έριδος» πολλές φορές , και άλλες τόσες χρησιμοποιήθηκε ως πεδίο μαχών κατά την διάρκεια του 20ου αιώνα. Η μικρή ακριτική περιοχή της Φλώρινας στα σημερινά σύνορα με την Αλβανία και την F.Y.R.O.M. γνώρισε μια σειρά ιστορικών, κοινωνικών, γλωσσικών και δημογραφικών εξελίξεων που είχαν άμεσο αντίκτυπο στην ομαλή προσάρτηση της στο ελληνικό κράτος και την εισαγωγή της σε ένα ενιαίο εκπαιδευτικό σύστημα που προέβλεπε την υποχρεωτική φοίτηση.

Λαμβάνοντας υπόψη λοιπόν το ιστορικό πλαίσιο, θα εστιάσουμε στις δημογραφικές εξελίξεις, τι συνέβαλε στις αλλαγές του πληθυσμού και πώς αυτές επηρέασαν τον αριθμό του μαθητικού πληθυσμού της περιοχής, μέσα από ιστορικές πηγές, επίσημα έγγραφα και πραγματικές μαρτυρίες της εποχής.

Φλώρινα – Ιστορική αναδρομή και μεταναστευτικό υπόβαθρο

Με έντονη παρουσία στην περιοχή από τον 19ο αιώνα προ Χριστού η κινητικότητα και οι προσαυξήσεις στον αριθμό του τοπικού πληθυσμού μεταβάλλονταν ανάλογα με την εποχή και τις ιστορικές συνθήκες που επικρατούσαν ενώ η ιδιαίτερη γεωγραφική της θέση συντέλεσε σημαντικά στην δημιουργία αυτών των συνθηκών από την εποχή ακόμα, που ονομαζόταν Λυγκηστίς και κατοικούνταν από ελληνόφωνα φύλα.

Τον 2^{ο} αιώνα π.Χ. ολόκληρη η περιοχή προσαρτάται στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και μετατρέπεται σε σταυροδρόμι - επαρχία με έντονη εμπορική και οικονομική δραστηριότητα γεγονός που ευνοεί την μετακίνηση πληθυσμών οι οποίοι αναζητούσαν οικονομική ευρωστία μέσω του εμπορίου (Hammond, 1989).

Το 980μ.Χ. με την άνοδο της βυζαντινής αυτοκρατορίας, αυτοκράτορας Σαμουήλ Βουλγαροκτόνος μετέφερε από την Θεσσαλία 10.000 Θεσσαλούς προς επίρρωση της αγροτικής οικονομίας, πλημμυρίζοντας κατά έναν τρόπο την πεδιάδα της Φλώρινας με οικογένειες νομάδων βοσκών και αγροτών που δημιούργησαν μόνιμους τόπους κατοικίας. Η γεωστρατηγική της θέση υπήρξε μεγάλο δέλεαρ, οπότε οι επαναλαμβανόμενες πολιορκίες είχαν σαν αποτέλεσμα το 1204 να προσαρτηθεί στην επαρχία της Άρτας, προσωρινά όμως, καθώς το 1342 μετατράπηκε σε σερβική επαρχία (Νακρατζάς Γεώργιος, 1994).

Στον απόηχο των εσωτερικών συγκρούσεων του σερβικού θρόνου η καταρρέουσα σερβική αυτοκρατορία δεν αντιστάθηκε στις οθωμανικές δυνάμεις με αποτέλεσμα η επαρχία της Φλώρινας να καταληφθεί το 1385 από τον σουλτάνο Μουράτ (Νακρατζάς Γεώργιος, 1994). Για τα επόμενα 530 περίπου χρόνια, η Φλώρινα εξυπηρετούσε ως τουρκικό εμπορικό κέντρο ενώ εικάζεται πως η πλειονότητα των κατοίκων της ήταν μουσουλμάνοι. Περί το 1600 κορυφώνονται τα κύματα μετανάστευσης από την περιοχή της Φλώρινας, κυρίως από Μακεδόνες κατοίκους που αναζητούσαν επαγγελματικές ευκαιρίες σε εμπορικές και συντεχνιακές παροικίες κατευθυνόμενοι προς πόλεις όπως το Βελιγράδι η Βιέννη και η Βουδαπέστη.

Η φλόγα της επανάστασης στις αρχές του 19^{ου} αιώνα βρήκε άγονο έδαφος στην Φλώρινα και η αποτυχία των επαναστατικών κινημάτων για απελευθέρωση σε

συνδυασμό με τα αντίποινα των Οθωμανών όπως οι σφαγές και οι λεηλασίες, έτρεψαν τον τοπικό πληθυσμό σε φυγή δημιουργώντας ένα νέο μεταναστευτικό κίνημα προς τις απόμακρες περιοχές του Ευξείνου Πόντου και της Ρωσίας.

Κατά την τελευταία δεκαετία του αιώνα και έπειτα, παρατηρείται ένα νέο είδος υπερπόντιας μετανάστευσης με την πλειονότητα τον μεταναστευόντων να επιλέγουν ως κύριο τόπο μετοίκησης τις ΗΠΑ, καθώς οι τουρκοκρατούμενες επαρχίες των Βαλκανίων δεν ευνοούσαν την άνθηση οικονομικών και εμπορικών δραστηριοτήτων, εξαιτίας των περιορισμών που επέβαλε τον οθωμανικό κράτος (Horne, 1923) . Χαρακτηριστικά, σύμφωνα με πηγές υπολογίζεται πως κατά την πενταετία 1903- 1908, 30.000 κάτοικοι της Μακεδονίας μετανάστευσαν προς τις ΗΠΑ εκ των οποίων το 80% προερχόταν από την ευρύτερη περιοχή της Φλώρινας και της Καστοριάς (Φωτιάδης, Ηλιάδου-Τάχου, & Βλασίδης, 2014). Το φαινόμενο αυτό επανεμφανίστηκε αργότερα στο πρώτο μισό του εικοστού αιώνα ακόμα και μετά την προσάρτηση της Φλώρινας στο ελληνικό κράτος το 1912 όπως θα δούμε και στην συνέχεια.

Εισαγωγικά

Ποτέ στο παρελθόν το ελληνικό κράτος δεν δαπάνησε τόσο χρόνο, πόρους και ανθρώπινο δυναμικό για μια περιοχή που προσαρτήθηκε στην επικράτεια του, όσο στην υπόθεση της Μακεδονίας (Καραβάς, 2014). Χρειάστηκαν τρεις συνεχείς πολεμικές συρράξεις προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος του αλυτρωτικού αγώνα. Η ενσωμάτωση της περιοχής της Φλώρινας στο ελληνικό κράτος το 1912, υπήρξε το εναρκτήριο βήμα για την ολοκληρωτική της αναδιαμόρφωση σε κοινωνικό , οικονομικό πολιτισμικό και γλωσσικό επίπεδο.

Η γεωγραφική της θέση, αιτιολογούσε σε μεγάλο βαθμό τον λόγο για τον οποίο αποτέλεσε στο παρελθόν γόνιμο έδαφος για την εγκατάσταση πληθυσμού διαφορετικών εθνικοτήτων και ομιλούντων διαφορετικών γλώσσες, με αποτέλεσμα, μετά την προσάρτηση της περιοχής στο ελληνικό κράτος να υπάρχει άμεση ανάγκη για μια οργανωμένη εκπαίδευση «πολλών ταχυτήτων» που να καλύπτει τις απαιτήσεις του τοπικού πληθυσμού (Μιχαηλίδης, 2003). Βέβαια, ακόμη και πριν το ’12 , παρατηρείται στην ευρύτερη περιοχή , παρουσία μειονοτικών σχολείων που περιελάμβαναν διδασκαλία οργανωμένη σε διάφορες γλώσσες όπως η ρουμανική (παρουσία βλαχόφωνου πληθυσμού), ισραηλιτικά σχολεία που εξυπηρετούσαν την εβραϊκή κοινότητα και σέρβικα σχολεία λόγω της ύπαρξης μεγάλου όγκου σλαβόφωνων μαθητών. Ωστόσο, τα σχολεία αυτά, ελλείψει ελέγχου, εξυπηρετούσαν ένα μικρό ποσοστό, λόγο της σποραδικής τους θέσης και των μεγάλων αποστάσεων από χωριό σε χωριό που ήταν αδύνατο να καλυφθεί, αλλά και λόγω της απουσίας ελέγχου του αριθμού των μαθητών που ήταν εγγεγραμμένοι αναλογικά με αυτόν των οποίων φοιτούσαν.

Η ελληνική κυβέρνηση λοιπόν, είχε να αντιμετωπίσει πολλά εμπόδια αναφορικά με την εκπαίδευση του ντόπιου πληθυσμού, πέρα από τις τυπικές απαιτήσεις που θα συναντούσε σε άλλες περιπτώσεις όπως για παράδειγμα, η έλλειψη υλικοτεχνικού εξοπλισμού. Στην ιδιόμορφη περίπτωση της περιοχής της Φλώρινας , για την επόμενη εικοσαετία τουλάχιστον , έπρεπε να προσπελαστεί μια σειρά κωλυμάτων που πήγαζαν κυρίως από την ποικιλομορφία και τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα

αλλά και τις δημογραφικές εξελίξεις που διαμορφώνουν τα στοιχεία του χαρακτήρα του μαθητικού πληθυσμού, που αποτελούσε φυσικά αναπόσπαστο κομμάτι του συνόλου.

1918 – Από την προσάρτηση στην ανοικοδόμηση

Το νεοσυσταθέν ελληνικό κράτος έχει να αντιμετωπίσει μία πληθώρα ζητημάτων που ταλανίζουν την ελληνική επικράτεια ποικίλλοντας από πολεμικές συγκρούσεις μέχρι εσωτερικές αναταραχές που μέλλεται να διχάσουν τη χώρα. Ανάμεσα σε αυτά τα ζητήματα έρχεται να προστεθεί και το φαινόμενο της πρόσφατης προσάρτησης αρκετών περιοχών στις εδαφικές κατακτήσεις της, απόρροια των βαλκανικών πολέμων. Ένα ιστορικό γεγονός που οι συνέπειες του επηρέασαν βαθιά τις πολιτικές, οικονομικές και πολιτισμικές εξελίξεις της περιοχής της Φλώρινας .

Μεταφερόμαστε στην πρώτη δεκαετία του 20ου αιώνα την εποχή που η περιοχή της Φλώρινας απείχε πολύ από τη σημερινή της θέση στον ελληνικό εθνικό κορμό. Εξυπηρετούσε ως μία ακριτική περιοχή της οθωμανικής αυτοκρατορίας με έντονο πολυπολιτισμικό χαρακτήρα και υπήρξε ανέκαθεν σταυροδρόμι εμπορικών συναλλαγών. Για πολλούς αιώνες ο πολύχρωμος χαρακτήρας της αυτός είναι στενά συνυφασμένος με τα ιστορικά και πολιτικά γεγονότα που έλαβαν χώρα στην περιοχή, τα οποία σε μεγάλο βαθμό τους την ύπαρξη τους σε αυτόν.

Αρχικά, πολύ πριν την έναρξη των βαλκανικών πολέμων ένα νέο κίνημα ήρθε να ταράξει οθωμανοκρατούμενη τότε περιοχή. Η ύπαρξη του μεγάλου αριθμού σλαβόφωνων κατοίκων στην περιοχή σε συνδυασμό με τις τότε πρόσφατες ήττες της Τουρκίας και την άνοδο της Βουλγαρίας (υπό το βλέμμα των μεγάλων δυνάμεων) δημιούργησαν γόνιμες συνθήκες για την ανάπτυξη μιας οργάνωσης που χαρακτηριστικά υποσχόταν μία Μακεδονία για τους Μακεδόνες (Δραγούμης, 2000). Η οργάνωση αυτή με το ακρωνύμιο ΕΜΕΟ (ΒΜΡΟ) υποσχόταν την απόσχιση των μακεδονικών εδαφών από την τριφέκτα δυνάμεων που κατείχαν την περιοχή και τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου Μακεδονικού κράτους, ιδέα που έβρισκε σύμφωνους τους κατοίκους της περιοχής, οι οποίοι είχαν κουραστεί πλέον να βλέπουν την περιοχή τους να λυμαίνεται από ξένα στρατεύματα. Οι στόχοι της οργάνωσης αυτής έρχονταν ωστόσο σε αντίθεση με τα σχέδια του βουλγαρικού κράτους για τη δημιουργία της Μεγάλης Βουλγαρίας. Έτσι, η κυβέρνηση της Βουλγαρίας αποφάσισε να εμπλακεί στα εσωτερικά της οργάνωσης με αποτέλεσμα να γίνει γρήγορα κατανοητό πως ο αγώνας αφορούσε πλέον όχι την δημιουργία ενός

Μακεδονικού κράτους αλλά την ένωση της Μακεδονίας με την Βουλγαρία. Παρ' όλες τις προσπάθειες των στελεχών για αποσαφήνιση των διαφορετικών παρακλαδιών της οργάνωσης που είχαν δημιουργηθεί εξαιτίας της εμπλοκής της Βουλγαρίας, ήταν δύσκολη η διάκριση. Η ΕΜΕΟ κατάφερε σε μία δεκαετία να επιτελέσει αξιοσέβαστο έργο επαναστατικής υποδομής με αποκορύφωμα τη γνωστή εξέγερση του Ίλιντεν το 1903 (Λιθοξόου, Ελληνικός Αντιμακεδονικός Αγώνας, 2006). Μπορεί εν τέλει να κατεστάλη από την οθωμανική διοίκηση επιτέλεσε όμως σημαντικό ρόλο για τη μοίρα των μακεδονικών εδαφών. Θα μπορούσε κανείς να πει πώς ήταν αυτή η εξέγερση έκρουσε τον κώδωνα του κινδύνου στην ελληνική κυβέρνηση και τους ώθησε έτσι ώστε να αναλάβουν δράση, όταν κατάλαβαν πως ο αφελληνισμός της Μακεδονίας ήταν πιθανός, μία ενδεχόμενη επέμβαση των μεγάλων δυνάμεων ήταν επίφοβη και ο κίνδυνος για την κατάρρευση της Μεγάλης ιδέας διογκώνονταν. Στον απόηχο της εξέγερσης του Ίλιντεν ο βασιλιάς Κωνσταντίνος θεώρησε στο πλαίσιο των πολεμικών επιχειρήσεων στη Μακεδονία, σημαντικότερη την κατάληψη των βιλαετιών που περιελάμβαναν περιοχές της Φλώρινας και του Μοναστηριού, από την Θεσσαλονίκη, απόφαση για την οποία ήρθε σε ρήξη με τον Πρωθυπουργό της χώρας Ελευθέριο Βενιζέλο. Από τηλεγραφήματα τους βλέπουμε τον έντονο ανταγωνισμό πάνω στο θέμα αυτό, ο οποίος υπήρξε πρόδρομος της οριστικής ρήξης των δύο ηγετών αργότερα το 1915 για διαφορετικούς όμως λόγους. Βενιζέλος: «Αναμένω να μού γνωρίσετε την περαιτέρω διεύθυνσιν περαιτέρω διεύθυνσιν ην θα ακολουθήσει η προέλασης του στρατού Θεσσαλίας. Παρακαλώ μόνον να έχετε υπ' όψιν ότι σπουδαίοι πολιτικοί λόγοι επιβάλλουσι να ευρηθώμεν μίαν ώραν ταχύτερον εις την Θεσσαλονίκην»

Κωνσταντίνος: «Ο Στρατός δεν θα οδεύση κατά της Θεσσαλονίκης. Εγώ έχω καθήκον να στραφώ κατά του Μοναστηρίου, εκτός αν μου το απαγορεύετε.»

Βενιζέλος: «Σας το απαγορεύω»

Εν τέλει μεραρχίες του Ελληνικού Στρατού προέλασαν στην Δυτική Μακεδονία και ο ελληνικός στρατός κατέστησε τη γύρω περιοχή υπό την κατοχή του στις 12 Νοεμβρίου του 1912. Η Φλώρινα ήταν πλέον κομμάτι του ελληνικού εθνικού κορμού χωρίς ωστόσο να απομακρυνθεί από το πεδίο της μάχης για πολύ.

Στον απόηχο του ‘12 η Ελλάδα και κατά επέκταση η Φλώρινα και οι γύρω περιοχές της έρχονται να αντιμετωπίσουν την σκιά του πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου που έπαιρνε μορφή μέσα από τις συμμαχίες των χωρών της Ευρώπης. Μετά την αναπόφευκτη ρήξη Κωνσταντίνου- Βενιζέλου, η χώρα παίρνει θέση στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ και η περιοχή της Φλώρινας πλημμυρίζει από στρατεύματα που στρατοπεδεύουν στις γύρω περιοχές και προσπαθούν να κάνουν κατάληψη της περιοχής. Στις 2 Μαΐου 1916 η Φλώρινα βρίσκεται πλέον υπό γαλλική κατοχή, και μόλις δυο μήνες μετά γερμανό-βουλγαρικές δυνάμεις καταλαμβάνουν την περιοχή, μέχρι το φθινόπωρο της ίδιας χρονιάς όπου ο γαλλικός στρατός από κοινού με τα ρωσικά στρατεύματα ανακαταλαμβάνουν τις γύρω περιοχές και οι Σέρβοι αποσύρονται στο Μοναστήρι. Τα συμμαχικά στρατεύματα καταλαμβάνουν δημόσια κτίρια όπως σχολεία για τις στρατιωτικές τους ανάγκες.

Από δημογραφικής άποψης, οι εκτιμήσεις για τον πληθυσμό του νομού Φλώρινας κάνουν αναφορά για 120.000 κατοίκους – αριθμός που περιελάμβανε και περιοχές της σημερινής Καστοριάς – ενώ καθαρά για την περιοχή της Φλώρινας και τις γειτονικές κοινότητες εκτιμάται πως μετά την προσάρτηση το 1912 στην περιοχή έμεναν 26.724 σλαβόφωνοι. (PENTZOPOULOS, 1962) Επιπροσθέτως, την περίοδο 1914-1918, η έντονη κινητικότητα των στρατευμάτων στην περιοχή, πυροδότησε μια σειρά μετακινήσεων των κατοίκων της γειτονικής περιοχής του Μοναστηρίου προς την Φλώρινα. Εκτιμάται πως περίπου 500 οικογένειες μετεγκαταστάθηκαν μέσα και γύρω από την πόλη. Ο αριθμός τους φαίνεται να είναι αρκετά σημαντικός ώστε να επιφορτίσει το επισιτιστικό – στεγαστικό πρόβλημα, και εξίσου ταχύτατη ήταν η ανταπόκριση της κοινότητας στο θέμα της εκπαίδευσης , καθώς στην αύξηση αυτή του πληθυσμού αποδίδεται η ανέγερση και η λειτουργία του Γυμνασίου Αρρένων Φλώρινας το 1914. Σε αντίθεση με την υπόλοιπη Μακεδονία, η μετανάστευση Σλαβόφωνων από την Δυτική Μακεδονία υπήρξε περιορισμένη. Σύμφωνα με τα στοιχεία που έστειλε το Μάιο του 1922 η Γενική Διοίκηση Κοζάνης-Φλώρινας προς το Υπουργείο Εξωτερικών, συνολικά 1.604 άτομα είχαν μεταναστεύσει από την περιοχή από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Και ενώ ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος με διακήρυξή του στις 14/27 Νοεμβρίου 1912 διαβεβαίωνε ότι οι

Έλληνες θα σέβονταν τη γλώσσα και τη θρησκεία των κατοίκων της ελληνικής Μακεδονίας, τα πράγματα εξελίχθηκαν διαφορετικά. Πολλοί κάτοικοι υποχρεώθηκαν να υπογράψουν δηλώσεις που δήλωναν την ελληνική τους ταυτότητα , ενώ άλλοι φυλακίσθηκαν, και υπολογίζεται ότι κατά την κορύφωση του ελληνοβουλγαρικού πολέμου 576 σλαβόφωνοι κάτοικοι μετανάστευσαν καθώς τους είχε δοθεί 48ωρη προθεσμία να εγκαταλείψουν την περιοχή. Επιπροσθέτως, την περίοδο 1914-1918, η έντονη κινητικότητα των στρατευμάτων στην περιοχή, πυροδότησε μια σειρά μετακινήσεων των κατοίκων της γειτονικής περιοχής του Μοναστηρίου προς την Φλώρινα. Εκτιμάται πως περίπου 500 οικογένειες μετεγκαταστάθηκαν μέσα και γύρω από την πόλη. Ο αριθμός τους φαίνεται να είναι αρκετά σημαντικός ώστε να επιφορτίσει το επισιτιστικό – στεγαστικό πρόβλημα, και εξίσου ταχύτατη ήταν η ανταπόκριση της κοινότητας στο θέμα της εκπαίδευσης , καθώς στην αύξηση αυτή του πληθυσμού αποδίδεται η ανέγερση και η λειτουργία του Γυμνασίου Αρρένων Φλώρινας το 1914.

Η ρευστή κατάσταση που επικρατούσε στην περιοχή εξαιτίας των πολεμικών συρράξεων και το τεράστιο πρόβλημα της εθνολογικής ταυτότητας και η γλωσσική , απαιτούσε την άμεση επέμβαση της ελληνικής πλευράς για την αφομοίωση των αλλόφωνων και την εμφύσηση κοινού εθνικού, πατριωτικού αισθήματος. Σε κάθε αντίθετη περίπτωση, η μη αφομοίωση των μη ελληνόφωνων θα απέτρεπε τις όποιες εδαφικές διεκδικήσεις εις βάρος της Ελλάδας και θα άφηνε περιθώρια για εσωτερικές εξεγέρσεις (Ηλιάδου-Τάχου, 2006). Η διοίκηση του ελληνικού κράτους εκδήλωσε από την αρχή της συγκρότησής της την επιθυμία να αλλάξει τα τοπωνύμια της περιοχής που είχαν ρίζες στην σλάβικη ή την τούρκικη γλώσσα, τα οποία έχασαν την παλιά τους ταυτότητα και μετονομάστηκαν με ελληνικά ονόματα σε μια προσπάθεια να εκριζωθεί το αλλόγλωσσο στοιχείο, μια μέθοδος που εφαρμόστηκε και στα ονόματα του ντόπιου πληθυσμού (Λιθοξόου, Σύμμικτος Λαός, 2005). Έτσι το χωριό Πάτελι μεταφράστηκε σε Άγιος Παντελεήμων και ο τάδε Ρίστο Πόπωφ μετονομάστηκε σε Χρήστος Παππάς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της άποψης της κυβέρνησης για τα ξενόφερτα τοπωνύμια και τα επίθετα είναι μια εγκύκλιος επιστολή προς τους δασκάλους όλης της χώρας όπου ανακοινώνεται : *«Η επί των τοπωνυμίων της Ελλάδας Επιτροπεία της οποίας έργον κυριότατο είναι η*

εκβολή των τουρκόφωνων ονομάτων των συνοικισμών και κοινοτήτων , τα οποία μολύνουσι και ασχηματίζουσι την όψιν της ωραίας ημών πατρίδος, παρέχουσι δε και αφορμήν εις δυσμενή για το ελληνικό έθνος εθνολογικά συμπεράσματα, τα οποία οι αντίπαλοι λαοί μεταχειρίζονται εναντίον ημών…»

Εικόνα 2 Χάρτης της Φλώρινας το 1912 που αναγράφει τα παλιά και νέα τοπωνύμια των κοινοτήτων

Βλέπουμε δηλαδή πως οι συντονισμένες προσπάθειες εξελληνισμού του ντόπιου πληθυσμού ξεκίνησαν μέσα από την σχολική τάξη, γι' αυτό και δόθηκε και έμφαση στην εκπαίδευση, επειδή θεωρήθηκε ότι η διαδικασία της γλωσσικής αφομοίωσης μπορούσε να υλοποιηθεί μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία.

Η ύπαρξη εκθέσεων των επιθεωρητών Δημοτικής Εκπαίδευσης μας δίνουν για ακόμα μία φορά την δυνατότητα να έχουμε άμεση επαφή με το κλίμα που επικρατούσε μέσα στις σχολικές αίθουσες, το μέγεθος του μαθητικού σώματος που παρακολουθούσε αλλά και τους λόγους για τους οποίους η διδασκαλία ήταν αδύνατη. Ο κ. Ιωαννίδης στην έκθεση υπ' αριθμόν 29 που έλαβε χώρα στις 20 Απριλίου 1918, κάνει μια εκτενή μελέτη στα σχολεία των κοινοτήτων της περιοχής και επιρρίπτει τις ευθύνες για το πρόβλημα της μη λειτουργίας σχολείων όχι στην απουσία μαθητών αλλά σε άλλους παράγοντες. Πρόκειται για μια περιοχή που

περιλαμβάνει 84 κοινότητες, χωρισμένες σε τρία τμήματα που απαριθμούν 74 σχολεία (Ιωαννίδης, 1918). Ας μην ξεχνάμε όμως πως πρόκειται για μια περιοχή με έντονη στρατιωτική παρουσία και ένα πολύ μεγάλο μέρος των σχολικών μονάδων της περιοχής παύουν να λειτουργούν εξαιτίας των πολεμικών επιχειρήσεων που λαμβάνουν χώρα . Αυτό συνέβαινε είτε γιατί το σχολικό κτήριο είχε επιταχθεί από τον Συμμαχικό Στρατό είτε γιατί είχε καταστραφεί από τις συνεχείς επελάσεις στρατευμάτων. Επιπλέον , υπάρχουν περιπτώσεις όπως στο χωριό Μπούφι, όπου ακόμα και όταν το σχολείο ήταν προς διάθεση του δασκάλου ή της δασκάλας από κοινού με την διοίκηση του συμμαχικού στρατού, οι πρώτοι αρνούνταν να διδάξουν από φόβο των στρατιωτών. Βρισκόμαστε δηλαδή στην εν λόγω κοινότητα όπου από τους 200 μαθητές που ήταν εγγεγραμμένοι, φοιτούσαν οι μισοί ελλείψει χώρου, καθώς όχι μόνο ο Συμμαχικός Στρατός είχε καταλάβει αίθουσες του σχολείου αλλά είχε μετατρέψει μια ακόμα σε ιερό. Η έντονη παρουσία στρατευμάτων στην περιοχή της Φλώρινας και του Μοναστηριού το οποίο τύγχανε σερβικής κατοχής την περίοδο που στην ελληνική πλευρά στρατοπέδευαν γαλλικά και ρωσικά στρατεύματα δημιουργεί ένα κλίμα αβεβαιότητας στον τοπικό πληθυσμό. Ακόμα , παρατηρούνται περιπτώσεις όπου το σχολείο παύει την λειτουργία του εξαιτίας της στρατολόγησης των δασκάλων.

Ένα από τα μεγαλύτερα θέματα με τα οποία ήρθε αντιμέτωπος ο επιθεωρητής και σχετίζονται με το δημογραφικό και εθνολογικό παράδοξο της περιοχής, είναι η άρνηση των γονέων να εγγράψουν τα παιδιά τους σε σχολεία επειδή διδάσκονταν στην ελληνική γλώσσα αψηφώντας τις κυρώσεις, αν λάβει κανείς υπόψη το γεγονός πως η εκπαίδευση ήταν υποχρεωτική δια νόμου. Η περίπτωση του χωριού Γερμάνιον (σημ. Άγιος Γερμανός) είναι αξιοσημείωτη, καθώς καταγράφηκε ένα περιστατικό κατά το οποίο ο χωροφύλακας φαίνεται να απειλούσε με εξορία τους γονείς που δεν έστελναν τα παιδιά τους στο σχολείο, και ενώ εν τέλει , βρέθηκε χώρος για την στέγαση του σχολείου, δεν πραγματοποιήθηκαν μαθήματα. Στο χωριό Νεγοβάνη (σημ. Φλάμπουρο) ο Ιωαννίδης αποδίδει την παρεμπόδιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας στην ρουμανική προπαγάνδα. Το γλωσσικό ζήτημα επίσης ταλανίζει έντονα και παρεμποδίζει την εκπαιδευτική διαδικασία.

Φυσικά υπάρχουν και οι περιπτώσεις που οι μαθητές δεν παρακολουθούν μαθήματα εξαιτίας του ότι εργάζονται με τους γονείς τους, ιδιαίτερα στις μεγαλύτερες τάξεις του δημοτικού όπου παρατηρούμε τις μεγαλύτερες μαθητικές διαρροές. Υπήρχαν βέβαια και μεμονωμένες περιπτώσεις όπου τα σχολεία δεν λειτουργούσαν για άλλους λόγους. Βλέπουμε περιπτώσεις όπως στο χωριό Πέτρεσκον (σημ. Πέτρες) στο οποίο, ενώ υπήρχε νεόκτιστο σχολείο , οι γονείς επέλεγαν να μην στείλουν τα παιδιά τους σχολείο εξαιτίας της κακής συμπεριφοράς του δασκάλου που μεθούσε και χειροδικούσε. Αποτέλεσμα αυτού ήταν εξήντα μαθητές να μην φοιτούν σε σχολείο (Ιωαννίδης, 1918).

Μοναδική ίσως, φωτεινή εξαίρεση αποτελούσε το χωριό Πάτελι (σημ. Άγιος Παντελεήμων) , που ήταν ένα από τα λίγα σχολεία που όχι μόνο φοιτούσε μεγάλος αριθμός μαθητών ,αλλά και οι τελευταίοι ολοκληρώνουν την φοίτησή τους και παροτρύνονται να συνεχίσουν στο Γυμνάσιο.

Όπως παρατηρεί και ο ίδιος ο Ιωαννίδης, παράγοντες όπως η ιδιομορφία της περιοχής ως προς την θέση της που την καθιστά πεδίο πολεμικών συγκρούσεων και η πολυμορφικότητα του πληθυσμού της με έντονο το στοιχείο της αλλογλωσσίας , εμποδίζουν την λειτουργία των σχολικών μονάδων από κοινού με άλλους παράγοντες. Η αποτίναξη του αλλόγλωσσου στοιχείου και η ενοποίηση των εθνικοτήτων κάτω από το κοινό ελληνικό αίσθημα ήταν αδύνατο να επιτευχθεί υπό τις παρούσες συνθήκες.

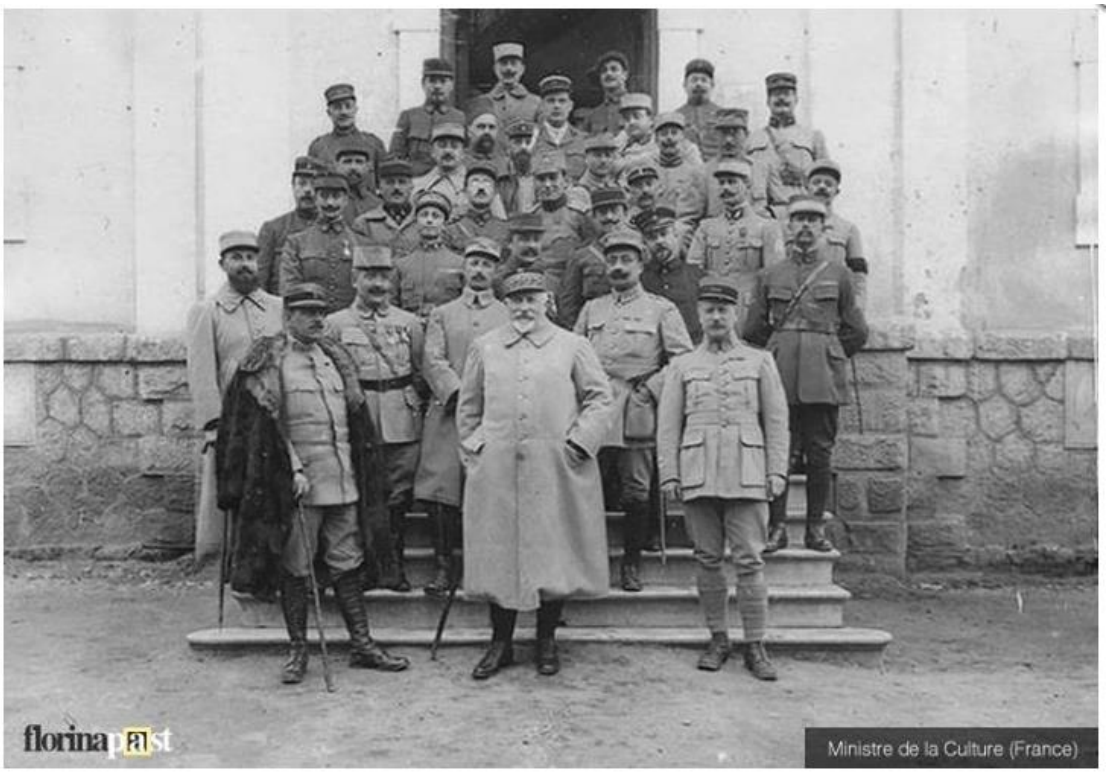

Εικόνα 3 ο Συμμαχικός Στρατός έξω από τα γραφεία του σε σχολικό κτήριο της Φλώρινας

Kalenik (anciennement) ; Kalliniki (actuellement) – Dans le secteur de Florina (octobre 1916). Campement russe

Εικόνα 4 Αυτοσχέδιο Ιατρείο του Συμμαχικού Στρατού στο χωριό Καλλινίκη

1927 – Οι συνέπειες του ’22 στον δημογραφικό τομέα

Βρισκόμαστε πλέον στην τρίτη δεκαετία του εικοστού αιώνα και ήδη σημαντικές αλλαγές έχουν έρθει για να συνταράξουν την ελληνική επικράτεια σε κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό επίπεδο. Η Ελλάδα αντιμετώπισε μία σωρεία εσωτερικών συγκρούσεων, δύο βαλκανικούς και έναν Παγκόσμιο Πόλεμο που κινδύνευσαν να διχάσουν και να διαμελίσουν τη χώρα. Όλα αυτά τα πλήγματα επέφεραν σημαντικές επιπτώσεις στην διοργάνωση του κράτους, στην εδαφική της μορφολογία και στα χαρακτηριστικά όπως και το μέγεθος του πληθυσμού της. Επιπτώσεις που επηρέασαν όλες τις περιοχές της χώρας σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό.

Η Ελλάδα κατατάσσονταν στις χώρες που βγήκαν κερδισμένες από τις πολεμικές συρράξεις των τελευταίων ετών. Η συνθήκη των Σεβρών που υπεγράφη το 1920 παρέδιδε επισήμως στην ελληνική επικράτεια τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος, την Ανατολική Θράκη, το μεγαλύτερο μέρος των Δωδεκανήσων και την Βόρεια Ήπειρο. Η Ελλάδα διπλασίασε ακόμα την επικράτεια της και τον πληθυσμό της. Το όνειρο της Μεγάλης Ελλάδας φαινόταν πιο απτό από ποτέ.

Η μικρασιατική καταστροφή -επισφράγισμα του ελληνοτουρκικού πολέμου- είχε ως αποτέλεσμα την άτακτη φυγή της ελληνικής διοίκησης από τα παράλια της Τουρκίας, την κατάρρευση του μετώπου στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας και την εκδίωξη μεγάλου μέρους του ελληνικού πληθυσμού που ζούσε εκεί. Αποκορύφωμα του συμβάντος που οριστικοποίησε την απομάκρυνση του ελληνικού στοιχείου από την ευρύτερη περιοχή θεωρήθηκε από πολλούς η ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, πρόδρομος της συνθήκης της Λωζάννης που υπεγράφη στις 30 Ιανουαρίου του 1923. Η συνθήκη της Λωζάννης ήρθε για να θέσει τέλος έστω και προσωρινά στις εδαφικές διεκδικήσεις των δύο γειτονικών χωρών. Η Ελλάδα παραχώρησε την Ανατολική Θράκη κάποια νησιά του Αιγαίου, αποποιήθηκε των διεκδικήσεων στις περιοχές της Σμύρνης και ελλείψει χρημάτων για την συμφωνηθείσα αποζημίωση της Τουρκίας παραχώρησε παραπάνω εδάφη από αυτά που προέβλεπε η συνθήκη. Η χώρα έχασε εδάφη, αύξησε όμως σχεδόν κατά 20% τον πληθυσμό της για τον οποίο έπρεπε να μεριμνήσει. Η Υπηρεσία ανταλλαγής πληθυσμών που είχε αναλάβει την ομαλή εγκατάσταση των

προσφύγων προέβλεπε την αποζημίωση των οικογενειών που είχαν καταφθάσει στην Ελλάδα και την εγκατάστασή τους σε κατοικίες μουσουλμάνων που είχαν εγκαταλειφθεί πριν φύγουν για την Τουρκία.

Η σύμβαση περί ανταλλαγής των ελληνικών και τουρκικών πληθυσμών περιελάμβανε την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ των δύο χωρών. Δεν υπάρχουν επίσημα στατιστικά στοιχεία που να μαρτυρούν το συνολικό αριθμό των προσφύγων στην Ελλάδα μετά το 1922, σύμφωνα πάντως με τις εκτιμήσεις της Ε.Α.Π., ο αριθμός των προσφύγων που έφτασε στην Ελλάδα μετά το 1922 ξεπερνά τα 1.400.000 άτομα (Κολιόπουλος & Μιχαηλίδης, 2009), Έλληνες της Μικράς Ασίας και τα κριτήρια ταυτοποίησης ήταν κυρίως θρησκευτικού χαρακτήρα και όχι εθνολογικού. Στον απόηχο του διπλασιασμού σχεδόν του πληθυσμού της η χώρα είχε να φροντίσει και το ενάμισι εκατομμύριο προσφύγων που κατέθεσαν και πλέον lex lata ονομάζονταν Έλληνες υπήκοοι.

Ο πληθυσμός της Ελλάδας, το διάστημα από το 1920 μέχρι το 1928, αυξήθηκε κατά 20%. Το έτος 1928 στο σύνολο των 6.204.684 του πληθυσμού της Ελλάδας, οι 1.221.849 είναι πρόσφυγες. Στο Νομό της Φλώρινας η αύξηση του πληθυσμού μετά την αναχώρηση των Βουλγάρων και των Μουσουλμάνων οφείλεται στην εγκατάσταση των προσφύγων μετά το 1922.

Για πρώτη φορά στην σύγχρονη ιστορία κατά την οποία η Ελλάδα με την έννοια του Κράτους συμπεριλάμβανε στο ανθρώπινο δυναμικό της τόσο μεγάλο ποσοστό ελληνόφωνων κατοίκων. Σύμφωνα με στοιχεία της εποχής ο πληθυσμός της χώρας ξεπερνούσε τα έξι εκατομμύρια κατοίκους και στην περιοχή της Φλώρινας οι ελληνόφωνοι ξεπερνούσαν το 60% του συνόλου σε αντίθεση με το 31% που είχε καταγραφεί το 1912. Το ποσοστό των μη Ελλήνων ορθοδόξων μειώθηκε από το 48% το 1920 στο 12% το 1927. Ωστόσο τα στοιχεία που αφορούν την εθνολογική ταυτότητα μπορεί να έρχονται σε αντίθεση με άλλες πηγές εξαιτίας της αδυναμίας να οριστεί το ποιος χαρακτηριζόταν Έλληνας Σλάβος, Βούλγαρος κλπ (Γκλαβίνας Γ., 2008). Άλλοτε τα κριτήρια ήταν εθνολογικού και άλλοτε θρησκευτικού χαρακτήρα. Στο πρόβλημα της ταξινόμησης ήρθε να προστεθεί και το κύμα προσφύγων μετά την ανταλλαγή που αφορούσε χριστιανούς ορθοδόξους που κατοικούσαν στην οθωμανική αυτοκρατορία και σε πολλές περιπτώσεις δεν μιλούσαν την ελληνική γλώσσα.

Στην περίπτωση των προσφύγων όπως παρατηρεί ο Α. *Βακαλόπουλος «οι εθνικές συνειδήσεις των σκλαβωμένων χριστιανών κατοίκων της οθωμανικής αυτοκρατορίας εξασθενούν και τελικά αποναρκώνονται. Στην θέση τους προβάλλει, αναπτύσσεται και επιβάλλεται η συνείδησή του Χριστιανού η οποία υψώνεται αντιμέτωπη προς τη συνείδησή του μουσουλμάνου.»* Τα κριτήρια λοιπόν της εθνολογικής κατηγοριοποίησης του πληθυσμού είναι λίγο θολά.

Η σημασία των γεγονότων της τελευταίας 5ετίας στο κεφάλαιο της εκπαίδευσης δεν είναι καθόλου αμελητέα. Για πρώτη φορά Ελλάδα έπρεπε να μεριμνήσει για την στέγαση και την τροφή τον των εκατομμυρίων νέων κατοίκων της αλλά και να φροντίσει για την ομαλή τους ένταξη στην κοινωνία συμπεριλαμβανομένων και των παιδιών τα οποία εγγράφηκαν στα ελληνικά σχολεία. Με αυτό τον τρόπο το κράτος θα επετύγχανε ένα ακόμα σημαντικό στόχο. Την επίσπευση της δημιουργίας κοινού πατριωτικού αισθήματος με τελικό σκοπό την αφομοίωση και την εθνική ομοιογένεια. Για τη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδας ήταν πολύ σημαντική η εθνολογική ενίσχυση της Μακεδονίας.

Οι αθρόες αφίξεις προσφύγων και η εγκατάστασή τους σε διάφορες περιοχές της ελληνικής επικράτειας καθιστούσαν απαραίτητη την ενσωμάτωση του στο σύνολο και την σταδιακή τους αφομοίωση η κυβέρνηση προσπάθησε να επιτύχει μέσω της εκπαίδευσης. Τεχνικά η υποχρεωτική εκπαίδευση έχει εισαχθεί στα σχολεία από την εποχή του Καποδίστρια στα πρότυπα του βαυαρικού μοντέλου εδραιώνεται μετά από μία σειρά μεταρρυθμίσεων στην πορεία χωρίς Ωστόσο να εφαρμόζεται απόλυτα. Τώρα, η ανάγκη εφαρμογής της νομοθεσίας σε συνδυασμό με την εισαγωγή καινοτόμων ιδεών κρίνεται πιο απαραίτητη από ποτέ.

Στην περιοχή της Φλώρινας παρατηρείται μία έκρηξη κινητικότητας του πληθυσμού κυρίως των προσφύγων που ήρθαν για να εγκατασταθούν και να αναπληρώσουν τον αριθμό των μουσουλμάνων που εγκατέλειψαν τα σπίτια τους. Με την ανταλλαγή ο πληθυσμός της επαρχίας Φλωρίνης τα πρώτα χρόνια της υπολογίζεται πως αγγίζει τις 59.757 εκ των οποίων 12.463 πρόσφυγες. Ο πληθυσμός στο Νομό της Φλώρινας δεν διαφοροποιείται ουσιαστικά. Ο ολικός πληθυσμός του 1920 είναι 127.941, ενώ το 1927-1928 125.722. Το ποσοστό των Μουσουλμάνων και των Βούλγαρων που αναχώρησαν αναλογεί στο ποσοστό των προσφύγων που ήρθαν μετά το 1922 (Kontogiorgi, 2006). Η αναχώρηση των 2.762 μουσουλμανικών

οικογενειών, δηλαδή των 14.320 ατόμων που καταγράφονται στις στατιστικές της «Επαρχίας Φλωρίνης» του 1923, ολοκληρώθηκε με αρκετές δυσκολίες από το Μάιο μέχρι τον Ιούλιο του 1924. Το κυριότερο από τα προβλήματα, που έπρεπε άμεσα να αντιμετωπιστεί, ήταν η απόπειρα σλαβοποίησης πολλών Τουρκογενών Μουσουλμάνων της περιοχής με προφανή στόχο την εξαίρεσή τους από την ανταλλαγή και τη διατήρηση των περιουσιών τους. Άνοδο εμφανίζει και το ποσοστό των γεννήσεων έναντι των θανάτων. Ενώ το 1923 είναι μόλις 1,3% το 1930 ανέρχεται στο 4,6%. Αυτό οφείλεται κυρίως στις ικανοποιητικές συνθήκες υγείας των προσφύγων, παρά την έξαρση της ελονοσίας που τους μαστίζει.

Η νομοθεσία της εποχής προέβλεπε την ύπαρξη επιθεωρητή δημοτικής εκπαίδευσης και χάρη στις εκθέσεις του Ηλ. Πετρόπουλου ,επιθεωρητή της Περιφέρειας για το σχολικό έτος 1926- 1927, έχουμε την δυνατότητα να δούμε από πρώτο χέρι τις δημογραφικές αλλαγές τόσο στην κοινωνία των υπαρχόντων οικισμών της Φλώρινας, όσο και σε αυτούς που δημιουργήθηκαν τώρα την άφιξη των προσφύγων. Η έκθεση μαρτυρά την δημιουργία τουλάχιστον 7 νέων προσωρινών οικισμών που με την πάροδο του χρόνου σχημάτισαν οργανωμένες κοινότητες-χωριά και ο πληθυσμός τους αποτελούνταν αποκλειστικά από πρόσφυγες. Η γραπτή μαρτυρία του επιθεωρητή κάνει αναφορά για την ύπαρξη τουλάχιστον πεντέμισι χιλιάδων προσφύγων που είχαν είτε εγκατασταθεί σε προϋπάρχουσες κοινότητες είτε είχαν δημιουργήσει τις δικές τους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα της πρώτης περίπτωσης είναι η κοινότητα της Άνω Κλέστινας (σημ. Άνω Κλεινές) όπου σε σύνολο 550 κατοίκων αφήνεται να εννοηθεί πώς 450 από αυτούς ήταν πρόσφυγες. Χωριά όπως το Πετοράκι κα η Πεσόσνιτσα (σημ. Αμμοχώρι) αύξησαν τον πληθυσμό τους κατά 30% περίπου, ενώ κεφαλοχώρια όπως η Μπάνιτσα (σημ. Βεύη) δημιούργησαν συνοικισμούς εκτός των ορίων των κοινοτήτων που σταδιακά έγιναν αυτόνομοι. Στον αντίποδα, βλέπουμε την εγκατάσταση πληθυσμών σε διάφορα σημεία του κάμπου της Φλώρινας και την γένεση νέων κοινοτήτων με δική τους σύσταση και οργάνωση . Στην κατηγορία αυτή ανήκουν χωριά όπως η Κάτω Κλέστινα (Κάτω Κλεινές) αποτελούμενη από 800 κατοίκους αποκλειστικά πρόσφυγες, όπως και ο νέος Καύκασος με ισόποσο αριθμό κατοίκων (Πετρόπουλος, 1927) .

Όπως προκύπτει από την ανάλυση του περιεχομένου των εκθέσεων του επιθεωρητή, το ζήτημα της ξενοφωνίας αποτελεί το κυρίαρχο θέμα. Η γεωγραφική θέση και η ιδιαίτερη σύνθεση του πληθυσμού της περιοχής της Φλώρινας υπήρξε αφορμή εθνοτικών διεκδικήσεων και συγκρούσεων .Βασικός στόχος και κύρια μέριμνα της εκπαίδευσης αποτελεί η γλωσσική αφομοίωση των ξενόφωνων.

Τα νέα αυτά δεδομένα απαιτούσαν την άμεση εσωτερική αναδιοργάνωση των κοινοτήτων. Αυτό περιλαμβάνει και τον τομέα της εκπαίδευσης. Το γεγονός πως οι δαπάνες της εκπαίδευσης καλύπτονταν από το κράτος σε συνδυασμό με τους επιτακτικούς παράγοντες που αναφέραμε παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα την ταχύτατη σύσταση σχολικών μονάδων και την εύρεση προσωπικού για την στελέχωσή τους ανά τις κοινότητες. Σύμφωνα με στοιχεία της στατιστικής υπηρεσίας στην αναφορά *περί Στατιστικής της Εκπαιδεύσεως- Δημοτική Γλώσσα Τόμος Α'* κατά την δεκαετία 1920-1930 η ελληνική επικράτεια εξάλλου, αύξησε τον αριθμό σχολικών μονάδων κατά 27,43%. Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί πως παρατηρείται μεγάλη εισροή προσφύγων στο διδακτικό προσωπικό, εφόσον σύμφωνα με την τότε ισχύουσα νομοθεσία μπορούσε ο εκάστοτε εκπαιδευτικός να αναλάβει εργασία , με την προϋπόθεση της προσκόμισης βεβαίωσης που επιβεβαίωνε την ιδιότητα του.

Ο φάκελος # 32 του Πετρόπουλου κάνει λόγο για 88 δημοτικά σχολεία εκ των οποίων τα 48 νηπιαγωγεία στα οποία ήταν εγγεγραμμένοι 6841 μαθητές. Ο αριθμός των λειτουργικών κτηριακών μονάδων αυξήθηκε, κάτι που οφείλεται στην επανέναρξη της λειτουργίας όσων τα προηγούμενα έτη είχαν παραμείνει κλειστά για διάφορους λόγους αλλά και στην σύσταση νέων. Οι κτηριακές εγκαταστάσεις κάθε άλλο παρά επαρκείς θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν καθώς, πολλές φορές, σχολικές μονάδες λειτουργούσαν σε εγκαταλελειμμένα μουσουλμανικά οικήματα και στάβλους, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων όπου υπάρχει διαθέσιμο νεοϊδρυθέν κτήριο. Τα περισσότερα εκ των σχολείων είναι μη επαρκώς εξοπλισμένα, χωρίς έπιπλα και υλικοτεχνικό εξοπλισμό,, τροχοπέδη στην εκπαιδευτική διαδικασία, που σε πολλές περιπτώσεις ήταν και η αιτία για την απουσία των μαθητών από το σχολείο.

Παρά τις προσπάθειες των αρχών και την εντατικοποίηση των ελέγχων , παρατηρείται μέσα από τις εκθέσεις μεγάλη απόκλιση μεταξύ του αριθμού των

κατοίκων μιας κοινότητας, του αριθμού των εγγεγραμμένων μαθητών και των πραγματικά φοιτούντων . Ένα από τα πιο τρανταχτά παραδείγματα τέτοιων αποκλίσεων αποτελεί το χωριό Ράκοβο όπου, σε σύνολο 900 κατοίκων εγγεγραμένων, στο σχολείο υπάρχουν μόνο 77 μαθητές, μικρό ποσοστό αναλογικά με τον πληθυσμό. Φυσικά παραμένει άγνωστο το πόσοι εξ αυτών φοιτούσαν πραγματικά. Στην κοινότητα Ρόσνα ο επιθεωρητής απορεί πραγματικά με τον μικρό αριθμό μαθητών που ανέρχεται σε 35, όταν το σύνολο των κατοίκων ξεπερνά τους 800 και θέλει να κάνει μια νύξη σχετικά με τους λόγους για τους οποίους δεν εφαρμόζεται ο νόμος περί υποχρεωτικής φοίτησης. Άλλες αιτίες για την αποδυνάμωση της παρουσίας λειτουργικού σχολείου στα χωριά ήταν οι ασθένειες. Στην κοινότητα Πεσόσνιτσας το νηπιαγωγείο δεν λειτουργεί λόγω ασθένειας της νηπιαγωγού ενώ στην κοινότητα της Αγίας Παρασκευής με δύναμη 560 κατοίκων , από τους 70 περίπου μαθητές, φοιτούσαν μόνο οι 40, εξαιτίας της εμφάνισης γρίπης και παρωτίτιδας. Επιπλέον, στην προκειμένη περίπτωση φαίνεται πως η κτηριακή μονάδα ήταν σε κακή κατάσταση και ενώ υπήρχαν οι πόροι για την ανέγερση νέας, οι ντόπιοι κάτοικοι αντιτίθονταν στην ιδέα, λόγω κυρίως προκαταλήψεων για την ελληνική γλώσσα. Το σλαβόφωνο στοιχείο υπήρχε ακόμα έντονα ανά την περιοχή.

Στην πόλη της Φλώρινας κατά την περίοδο αυτή ανεγέρθηκαν τέσσερα νέα σχολεία για να καλύψουν τις ανάγκες για την αύξηση του μαθητικού σώματος. Το 1/τάξιο πρότυπο δημοτικό σχολείο, το 4/τάξιο πρότυπο δημοτικό σχολείο, το 5^{ο} δημοτικό και το νυχτερινό σχολείο δημιουργήθηκαν και στεγάστηκαν σε προϋπάρχοντα κτήρια που ανήκαν στην κοινότητα.

Η άφιξη των προσφύγων οδήγησε στην προαγωγή δύο εκ των μικτών σχολείων, του τριτάξιου μικτού Δημοτικού σχολείου και του διτάξιου μικτού σχολείου. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω το πρώτο στεγαζόταν σε κτήριο που αγόρασε η Εκκλησία από ιδιώτη και βρισκόταν στο μέσο της πόλης, ενώ το δεύτερο βρισκόταν στην βορειοδυτική πλευρά της πόλης. Στις εκθέσεις αναφέρεται η κακή ποιότητα του χώρου και πιο συγκεκριμένα ότι το κτήριο ανήκε στην κοινότητα και περιγράφεται ως «παλαιό», «στενόχωρο» και «ανθυγιεινό». Το Μεικτό δημοτικό Φλώρινας , παρόλο που είχε εγγεγραμμένους 156 μαθητές, δεν λειτουργούσε καθώς το κτήριο είχε χαρακτηρισθεί ακατάλληλο.

Συμπερασματικά θα μπορούσε να ειπωθεί πως, η χρονική περίοδος 1927-1928 αποτελούσε ακόμα ένα βήμα προς την εκπαιδευτική αναδόμηση της περιοχής, χωρίς να έχουν επιτευχθεί οι στόχοι για εθνική ομοιογένεια που είχαν τεθεί τα προηγούμενα χρόνια στην περιοχή. Στο εκπαιδευτικό πεδίο από το 1918 ως το 1927 που εξετάζουμε ,κύριος στόχος της εκπαίδευσης ήταν η γλωσσική αφομοίωση των ξενόφωνων στην περιοχή της Φλώρινας. Η προσφυγική αποκατάσταση φαίνεται ότι όχι μόνο δεν έλυσε το πρόβλημα, αλλά δημιούργησε και νέα ζητήματα. Οι ξένες γλώσσες και ιδεολογίες δεν είχαν εκριζωθεί. Υπήρχε πρόβλημα υποδομών, αφού ως διδακτήρια χρησιμοποιούνταν εγκαταλελειμμένα και σαθρά οικήματα.

1937 – Από την εκπαιδευτική αναγέννηση στην Δικτατορία

Μια δεκαετία αργότερα και η Ελλάδα βρίσκεται πλέον σε πολύ διαφορετική θέση από αυτήν που βρισκόταν το 1927. Στην πολιτική σκακιέρα της Ευρώπης, φασιστικά – εθνικιστικά κινήματα έχουν κάνει την εμφάνιση τους, στην Γερμανία με την άνοδο του Χίτλερ, στην Ιταλία του Μουσολίνι και επεκτείνονταν σταδιακά ως την Ισπανία του Φράνκο. Έναν χρόνο νωρίτερα, η χώρα μπήκε στον χορό των δικτατορικών καθεστώτων με την ανάδειξη του Ιωάννη Μεταξά, ο οποίος στις 4 Αυγούστου 1936 ανακήρυξε τη δικτατορία και έμελλε να κυβερνήσει την χώρα μέχρι και την κατάληψη της από τα γερμανικά στρατεύματα το 1941. Όπως θα δούμε και παρακάτω, μακροχρόνια πολιτική κρίση σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες ευνόησε την άνοδο του κινήματος.

Στις 26 Ιανουαρίου του 1936 πραγματοποιούνται εκλογές οι οποίες καταλήγουν σε ισοψηφία Βενιζελικών –βασιλοφρόνων και για να αμβλύνει την ένταση ο βασιλιάς Γεώργιος ορίζει στις 9 Μαρτίου πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Δεμερτζή, και στην θέση του αντιπρόεδρου και υπουργού των στρατιωτικών τον Ιωάννη Μεταξά. Το γεγονός αυτό θορύβησε αρκετά τον πολιτικό κόσμο της εποχής θεωρώντας πως έτσι εκτίθονταν σε κίνδυνο ο θεσμός του κοινοβουλευτισμού.

Όχι άδικα όπως φάνηκε στην συνέχεια καθώς ο πρωθυπουργός πέθανε μόλις έναν μήνα μετά, στις 1 Απριλίου 1937 και την θέση του ανέλαβε ο Μεταξάς, τον οποίο ο βασιλιάς Γεώργιος διόρισε την ίδια κιόλας μέρα, προς αποφυγήν εντάσεων. Το όνομα του συνδέθηκε με έννοιες όπως δικτατορία, φασισμός, εθνικισμός και αντικομουνισμός και δεν άργησε να αποδειχθεί το γιατί (Μαρκεζίνης, 1978).

Στις 8 Μαΐου η πόλη της Θεσσαλονίκης έχει παραλύσει λόγω των απεργιών που έχουν ξεκινήσει οι καπνεργάτες και στον απόηχο του απολογισμού της διαδήλωσης το ΚΚΕ εξήγγειλε πανελλαδική απεργία στις 5 Αυγούστου. Για μια ακόμη φορά διαφάνηκε έντονα η αδυναμία του βασιλιά, που θέλοντας να προλάβει τα χειρότερα, παραχώρησε στον Ι. Μεταξά έκτακτες εξουσίες. Μια μέρα πριν την αναμενόμενη απεργία , στις 4 Αυγούστου ο Μεταξάς ανακήρυξε την διάλυση της Βουλής και την εγκαθίδρυση της δικτατορίας γνωστής ως αυτή της 4^{ης} Αυγούστου.

Ήταν η αρχή για μια σειρά ανελέητων διωγμών προς πάσα κατεύθυνση που δεν συμφωνούσε με την ιδεολογία της δικτατορίας, εξορίας και λογοκρισίας της ελεύθερης γνώμης και του τύπου.

Ο πληθυσμός της χώρας ανήρχετο την εποχή εκείνη σε 7.060.890, δεν παρατηρείται κάποια ιδιαίτερη μεταβολή σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια (ΕΛΣΤΑΤ,1937.). Το ίδιο συμβαίνει με την περιοχή της Φλώρινας , καθόσον την περίοδο εκείνη οι κάτοικοι του νομού ανέρχονται περίπου στους 156.000 συμπεριλαμβανομένων περιοχών της Καστοριάς ως είθιστο να γίνεται η απογραφή τότε.

Όσο αφορά τον αριθμό των μαθητών της περιοχής , εγγεγραμμένοι είναι 9.109 μαθητές και οι φοιτήσαντες ανέρχονται 8.725, κατανεμημένοι σε 62 σχολικές μονάδες. Αυτό που παρατηρείται σύμφωνα με στοιχεία της στατιστικής υπηρεσίας στην αναφορά *περί Στατιστικής της Εκπαιδεύσεως- Δημοτική Γλώσσα Τόμος Α',* είναι η μεγαλύτερη αναλογία μαθητών που φοιτούν στα σχολεία αναφορικά με τον αριθμό των εγγεγραμμένων στους καταλόγους. Κάτι άλλο όμως που φαίνεται να προξένησε εντύπωση είναι ο αριθμός των μαθητών που εγκατέλειπαν το σχολείο μετά από ένα δύο χρόνια φοίτησης και αυτών που απορρίπτονταν παρ όλο που ολοκλήρωναν τις σπουδές τους. Αναφορικά μιλώντας, στην Μακεδονία παρατηρείται ποσοστό της τάξης του 6.44% όσων διέκοπταν εξ αρχής τις σπουδές τους και από το ποσοστό των εναπομεινάντων μαθητών , απορριπτόταν πάνω από το 19% εξ αυτών. Οι αριθμοί αυτοί αυξάνονταν προοδευτικά όσο μιλούσαμε για μεγαλύτερες τάξεις του δημοτικού με εξαίρεση την τελευταία, όπου στατιστικά κατάφερνε να φοιτήσει το 1/3 αυτών που είχαν ξεκινήσει. Ευθύνη για τα στατιστικά αυτά φέρει σχεδόν αποκλειστικά η κυβέρνηση Μεταξά (ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ: ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ, 1940).

Με εγκύκλιο του υπουργείου Παιδείας τον Νοέμβριο του 1936 κάθε προηγούμενη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση χαρακτηρίσθηκε ως προσπάθεια, ώστε το σχολείο να αποτελέσει το μέσο προπαρασκευής της κομμουνιστικής επιβολής. Εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς την αντίληψη της κυβέρνησης σχετικά με την εκπαίδευση: *«η κατά την τελευταίαν εικοσαετίαν κρατήσασα κατάστασις μοιραίως επηρέασε και την εκπαίδευσιν. Άνθρωποι ανίκανοι προσεπάθησαν να υπονομεύσουν την θρησκείαν, την πατρίδα και την οικογένειαν…ενεφάνησαν…την αποσυνθετικήν*

αυτών προσπάθειαν ως "εκπαιδευτική μεταρρύθμιση"… το σχολείον χρησιμοποιείτο ουχί σπανίως ως μέσον της προπαρασκευής της κομμουνιστικής επιβολής» (Δημαράς, 1987).

Με τον αναγκαστικό νόμο 770 του 1937 του Μεταξά και του Γεωργακόπουλου, προωθήθηκε νέα διάρθρωση της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης τέτοια, ώστε το Δημοτικό Σχολείο παρέμενε τυπικά εξατάξιο, αλλά οι μαθητές του μπορούσαν με εξετάσεις από την Δ' τάξη να εισαχθούν στο οκτατάξιο Γυμνάσιο. «Το 1937-'38, το ποσοστό των μαθητών που εγκατέλειψαν το σχολείο, χωρίς να φοιτήσουν στις δυο τελευταίες τάξεις, κυμάνθηκε ανάμεσα σε 57-65%. Όσο για το Γυμνάσιο, έγινε οκτατάξιο, (με υποδιαίρεση σε ημι-γυμνάσιο και γυμνάσιο και υποχρεωτικές εξετάσεις για το πέρασμα από τη μια βαθμίδα στην άλλη), ενώ οι τάξεις ήταν υπεράριθμες(40, 60, 80 μαθητών), με χωρίς δασκάλους και εποπτικά μέσα. Το καθεστώς Μεταξά διατήρησε μεν λοιπόν το εξαετές Δημοτικό σχολείο, αλλά ουσιαστικά η υποχρεωτική, εκπαίδευση συρρικνώνεται σημαντικά. Γίνεται λοιπόν φανερό, ότι το καθεστώς Μεταξά προφασίστηκε εμπόδια για τον αποκλεισμό των παιδιών των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων, τα οποία προορίζονταν για την αγορά εργασίας ήδη από νεαρή ηλικία. Φυσικά όπως όμως είδαμε , οι διαρροές μαθητών ξεκινούσαν πολύ πριν την Δ΄τάξη (Καραφύλλης, 2013).

Το περιεχόμενο της παιδείας απέκτησε φασιστικό προσανατολισμό. Η διοίκηση γινόταν με αυστηρότερους όρους καθώς ορίστηκε με τον ίδιο νόμο το σύστημα διοίκησης και εποπτείας Σ.Ε. σε τέσσερα επάλληλα συμβούλια:

1. τα Περιφερειακά Εποπτικά Συμβούλια Σ.Ε (ΠΕΣΣΕ). Σε αυτά μετείχε και ανώτερος αξιωματικός,

2. τα Ανώτερα Περιφερειακά Εποπτικά Συμβούλια Σ.Ε (ΑΠΕΣΣΕ), που συγκροτούνταν στις έδρες των γενικών επιθεωρητών Σ.Ε,

3. το Κεντρικό Εποπτικό Συμβούλιο Σ.Ε (ΚΕΣΣΕ) και

5. το Ανώτατο Συμβούλιο Εκπαίδευσης, ανώτατο όργανο για όλη την εκπαίδευση.

Ως έργο του Γενικού Επιθεωρητή Σ.Ε, *ορίστηκε «η ανώτερη παιδαγωγική και επιστημονική εποπτεία του έργου των δασκάλων και νηπιαγωγών και η καθοδήγηση αυτών, καθώς και η άμεση εποπτεία και ο έλεγχος των Επιθεωρητών Σ.Ε».*

Εντύπωση δεν πρέπει να προκαλεί γι αυτόν τον λόγο η συμμετοχή αξιωματικών στα εποπτικά συμβούλια, καθώς λειτουργούσε σαν φερέφωνο της κυβέρνησης και εξυπηρετούσε ως «δικλείδα ασφαλείας» σε περίπτωση παρατυπιών.
Η λογοκρισία άγγιξε όχι μόνο τον Ελεύθερο Τύπο και την λογοτεχνία αλλά έφτασε μέχρι και τα σχολικά εγχειρίδια. Η έννοια του κομμουνιστικού εντύπου ήταν πολύ πλατιά και ερμηνευόταν από το καθεστώς κατά το δοκούν. Συμπεριλαμβάνονταν σε αυτά ακόμα το σχολικό εγχειρίδιο "Τα Ψηλά Βουνά" του Ζαχαρία Παπαντωνίου, που είχε εισάγει η κυβέρνηση Βενιζέλου ως «ριζοσπαστικό» και «καινοτόμο» για την εποχή του. Ο Επιτάφιος του Περικλή σταμάτησε να διδάσκεται. Προβλήθηκε ως πρότυπο η σπαρτιατική αγωγή καθώς και η τυφλή υποταγή στον αρχηγό. Ο Μεταξάς θεωρήθηκε πατέρας του έθνους και τα παιδιά μάθαιναν ότι έπρεπε να καταδίδουν τους γονείς τους αν αυτοί είχαν διαφορετικά φρονήματα.

Το 1937 ιδρύθηκε ο Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων, με σκοπό την έγκριση και διάθεση βιβλίων σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης , και η σύστασή του κρίθηκε δικαιολογημένη αν όχι απαραίτητη προκειμένου να τακτοποιηθεί το θέμα της διάθεσης των σχολικών εγχειρίδιων σε όλα τα σχολεία, απρόσκοπτα και χωρίς να επιβαρύνονται οι σχολικές μονάδες και οι γονείς από την αγορά τους. Μπορεί αυτοί οι στόχοι να επετεύχθησαν σε γενικές γραμμές, μεγαλύτερη νίκη αποτέλεσε όμως αυτή του καθεστώτος που κατάφερε, όχι μόνο να εφαρμόσει μονοπώλιο στην διακίνηση αλλά και να έχει τον απόλυτο έλεγχο σχετικά με το περιεχόμενο των βιβλίων , και κατ’ επέκταση, στο τι διδάσκονταν μέσα στις σχολικές αίθουσες. Η θεματολογία προσαρμόσθηκε στις επιθυμίες της κυβέρνησης και πλέον εκθείαζε τις αρετές του Ι. Μεταξά. Κάθε προσπάθεια για διαμαρτυρία αντιμετωπίζονταν με διώξεις. Χαρακτηριστικότερη όλων η περίπτωση του Δ. Γληνού ο οποίος εξορίστηκε στην Ανάφη, το 1937 μεταφέρθηκε στην Ακροναυπλία και από εκεί στη Σαντορίνη. Ο Δελμούζος παραιτήθηκε στις 25 Σεπτεμβρίου 1937 από την έδρα της Παιδαγωγικής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Στο κείμενο της παραίτησής του προσπάθησε να αποκρούσει όσα το καθεστώς της 4ης Αυγούστου καταλόγιζε στους προηγούμενους μεταρρυθμιστές. Υποστήριξε ότι οι προηγούμενες μεταρρυθμίσεις υποστήριζαν τα εθνικά και θρησκευτικά ιδεώδη και ότι το έργο του ήταν βαθύτατα εθνικό, θρησκευτικό και ηθικό (Κατσίκας & Θεριανός, 2004).

Πρέπει να σημειωθεί σε αυτό το σημείο πως , στην περιοχή της Φλώρινας, μικρή πρόοδος είχε σημειωθεί όσον αφορά την καταστολή του αλλόγλωσσου στοιχείου, γεγονός που έρχονταν σε σύγκρουση με τα συμφέροντα της κυβέρνησης, πολλές φορές με ολέθρια αποτελέσματα και θύματα τους ίδιους τους μαθητές. Πληροφορίες για την πρόοδο της απαγόρευσης αντλούμε και από τον -λογοκριμένο- Τύπο της εποχής. Στη Φλώρινα, μια καταχώριση σε τοπική εφημερίδα διακηρύσσει λακωνικά στα τέλη Νοεμβρίου του 1936 ότι *"ο αναληφθείς άγων κατά της ξενογλωσσίας πρέπει να συνεχισθή εντατικά διότι αποτελεί αυτόχρημα εν εθνικόν καθήκον. Πρέπει να εννοήσωμεν όλοι ότι εις την Ελλάδα υπάρχουν μόνον Έλληνες και ότι μία μόνον γλώσσα πρέπει να ακούεται απ' άκρου εις άκρον της χώρας, η Ελληνική".* Η βιαιότητα της απαγόρευσης της σλαβοφωνίας αποτελεί χαρακτηριστικό της περιόδου. Σύμφωνα με όλα τα διαθέσιμα στοιχεία, οι αρχές του Νέου Κράτους δεν περιορίστηκαν σε "εκκλήσεις" και "συμβουλές" για την αλλαγή των επικοινωνιακών πρακτικών του πληθυσμού, αλλά εξαπέλυσαν ένα κύμα κρατικής τρομοκρατίας ενάντια στους παραβάτες (Χατζηβασιλείου, 2011). Μεγάλο μέρος της εθνικής προπαγάνδας ανατίθεται βέβαια στην ΕΟΝ, υπό την καθοδήγηση των κατά τόπους δασκάλων, που ως όργανα της κυβέρνησης στα χωριά επιφορτίζονται με πολλαπλούς ρόλους - από την ημιστρατιωτική οργάνωση κι εκπαίδευση της νεολαίας μέχρι την επιτήρηση των κατοίκων.
Βλέπουμε λοιπόν πως κατά την περίοδο της δικτατορίας Μεταξά , δεν ήταν οι δημογραφικές μεταβολές που επηρέασαν τον μαθητικό πληθυσμό της περιοχής της Φλώρινας, αλλά η επιβολή του ίδιου του καθεστώτος που ήταν σχεδιασμένο έτσι ώστε να προκαλεί την εγκατάλειψη της σχολικής τάξης από μικρές κιόλας ηλικίες.

Αυτοί όμως που σήκωσαν το μεγαλύτερο βάρος της απαγόρευσης της γλώσσας τους ήταν οι Σλαβομακεδόνες λόγω της σερβικής και της βουλγαρικής επιρροής. Έτσι, το μεταξικό καθεστώς προσπάθησε να τους “εξελληνίσει” όλους αυτούς τους επαρχιακούς πληθυσμούς με βίαιο τρόπο. Οι κυριότεροι μοχλοί πίεσης στις μειονότητες ήταν η υποχρεωτική παρακολούθηση νυχτερινών σχολείων και η απαγόρευση δημόσιας χρήσης των “ξένων” ιδιωμάτων με πολυήμερες ποινές φυλάκιση. Αλλά οι τιμωρίες ήταν συχνά σωματικές, από την εξαναγκαστική κατάποση ρετσινόλαδου μέχρι το ξυλοδαρμό. Σε ορισμένες περιπτώσεις

εφαρμόστηκε και η ποινή της εξορίας. Έτσι, όπως είπαμε πιο πάνω, η πολιτική για την κοινωνική διαμόρφωση της ελληνικής επαρχίας καθοδηγείται από το τρίπτυχο δάσκαλος - παπάς - χωροφύλακας. Ο δάσκαλος ως όρος εκπαιδευτικής συνοχής, ο παπάς ως θρησκευτικός διαμεσολαβητής και ο χωροφύλακας ως εκτελεστικό όργανο της εξουσίας, δηλαδή του μεταξικού καθεστώτος.

Υποστηριζόμενη από το στρατό και ανεκτή από τον βασιλιά, η δικτατορία του Μεταξά διήρκεσε περισσότερα από τέσσερα χρόνια. Ο δικτάτορας - του οποίου το πατερναλιστικό ύφος σηματοδοτήθηκε από την υιοθέτηση τέτοιων τίτλων όπως ο «Εθνικός Πατέρας», ο «πρώτος χωρικός» και ο «πρώτος εργάτης» - επέβαλαν την ανυπαρξία της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, του φιλελευθερισμού και του κομμουνισμού που ήταν χαρακτηριστική του γερμανικού ναζισμού και της ιταλικής Ο φασισμός, αλλά το «καθεστώς του τέταρτου Αυγούστου του 1936» απλά δεν είχε δυναμισμό. Ο δικτάτορας, ωστόσο, προσπάθησε να αναδιαμορφώσει τον ελληνικό χαρακτήρα με πιο πειθαρχημένο τρόπο, επικαλούμενος τις αξίες της αρχαίας Ελλάδας και, ειδικότερα, των Σπαρτιατών χειραγωγώντας το σύστημα και παρεμβαίνοντας στην εκπαιδευτική διαδικασία, οξύνοντας τις ανισότητες που εν τέλει, είχαν ως αποτέλεσμα τον μεγάλο αριθμό διαρροών μαθητών και κατ επέκταση οργανικά και λειτουργικά αναλφάβητων. Στην προκειμένη περίπτωση λοιπόν, οι δημογραφικές αλλαγές δεν επηρεάζουν τον μαθητικό πληθυσμό της περιοχής όσο η καθεστηκυία τάξη των πολιτικών πραγμάτων.

1945 – Ο αντίκτυπος της Κατοχής στην Εκπαίδευση

Η δικτατορία Μεταξά έληξε άδοξα λίγα χρόνια μετά την σύσταση της καθώς η χώρα επρόκειτο να εμπλακεί σε έναν ακόμη πόλεμο. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος που ξέσπασε το 1939 αποτέλεσε την πιο δαπανηρή -τόσο από άποψη πόρων όσο και από άποψη ανθρώπινου δυναμικού- πολεμική σύρραξη , στην οποία συμμετείχαν πάνω από 30 χώρες, σχηματίζοντας δύο κύριους αντίπαλους άξονες , που διέθεσαν όλα τα μέσα που διέθεταν στις ένοπλες συγκρούσεις ανά τα μέτωπα της Ευρώπης. Τα αίτια του πολέμου αποδίδονται αρχικά στην οικονομική κρίση του 1929 με την κατάρρευση του χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης που πυροδότησε μια σειρά αντιδράσεων από την μεριά της ηττημένης στον Α' Παγκόσμιο πόλεμο Γερμανίας, η οποία σε μια έξαρση εθνικισμού λόγω της εσωτερικής κρίσης που αντιμετώπιζε, ανέδειξε το εθνοσοσιαλιστικό κόμμα με αρχηγό τον Χίτλερ. Οι έντονες βλέψεις του τελευταίου είχαν ως αποτέλεσμα να εμπλακεί σε επεκτατικές διπλωματικές κινήσεις με αποκορύφωμα την επίθεση στην Πολωνία τον Σεπτέμβρη του 1939 και προκάλεσε τα αντίποινα της Αγγλίας και της Γαλλίας, ενώ και άλλες χώρες δεν άργησαν να εμπλακούν. Ανάμεσα στις χώρες που βρέθηκαν στο αντίθετο μέτωπο από αυτό της Γερμανίας ήταν και η Ελλάδα, η οποία ενεπλάκη σε πόλεμο με την Ιταλία , ο οποίος διήρκεσε μέχρι την κατάληψη της χώρας από γερμανικά στρατεύματα τον Απρίλιο του 1941 (Φλάισερ, 2003).

Η χώρα βρισκόταν πλέον υπό τριπλή κατοχή μεταξύ των Γερμανών και των συμμάχων της Ιταλών και Βούλγαρων. Για την επόμενη τριετία οι Έλληνες πολίτες είχαν να αντιμετωπίσουν ένα καθεστώς τρομοκρατίας, πείνας, εξαθλίωσης και πολεμικών συγκρούσεων στα κατά τόπους μέτωπα της Αντίστασης. Μέχρι την λήξη της κατοχής το 1944 η Ελλάδα μετρούσε περίπου 500.000 νεκρούς άμαχους και τουλάχιστον 20.000 στρατιώτες, ενώ οι καταστροφές στο εσωτερικό της ήταν ανεπανόρθωτες. 155.000 κτήρια πάσης φύσεως είχαν πυρποληθεί και στον αριθμό αυτό συγκαταλέγονται τα 1700 πυρπολημένα χωριά (Necrometrics, 2011). Η γεωργική παραγωγή μειώθηκε κατά 80% και η βιομηχανική κατά 50% ενώ το οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο της χώρας ήταν πλέον ανύπαρκτο. Η χώρα μετρούσε ακόμα τις πληγές της όταν πέρασε από την κατοχή σε μια νέα περίοδο, αυτού του εμφύλιου σπαραγμού.

Μετά τη λήξη της γερμανικής κατοχής, η χώρα εμπλέκεται στον χειρότερο εμφύλιο πόλεμο της ιστορίας της.

Παρ' όλες τις κακουχίες που υπέστη ο πληθυσμός της χώρας, δεν παρατηρείται πτώση του αριθμού της σε σχέση με την προηγούμενη απογραφή του 1940. Ο πληθυσμός κυμαίνεται γύρω στα 7.000.000 κατοίκους. Είναι δύσκολο να βρεθούν στοιχεία του συνολικού αριθμού καθώς η τελευταία απογραφή είχε γίνει το 1940 με 7.344.860 κατοίκους και η επόμενη έγινε το 1951, όπου η χώρα μετρούσε 7.632.801. Αυτό που μπορούμε να παρατηρήσουμε για την δεκαετία κατοχής - διχασμού είναι η πολύ μικρή αύξηση του πληθυσμού σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες. Στο διάστημα 1928 – 1940 η χώρα αυξήθηκε κατά 14.2% ενώ την περίοδο 1940-1951 μόλις κατά 3.5% . Αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί λόγω των απωλειών του πολέμου, αλλά και λόγω της κατακόρυφης μείωσης των γεννήσεων που καταγράφηκε τα προηγούμενα χρόνια. Στον παρακάτω πίνακα μπορούμε να παρατηρήσουμε με έντονο κόκκινο την καταγραφή της απότομης μείωσης των γεννήσεων κατά την συγκεκριμένη χρονική περίοδο, η οποία σε συνδυασμό με την αυξημένη παιδική θνησιμότητα (25/1000 άτομα) συνέβαλλαν στην δικαιολογημένη πλέον, μείωση του πληθυσμού (Our world in Data, 2015).

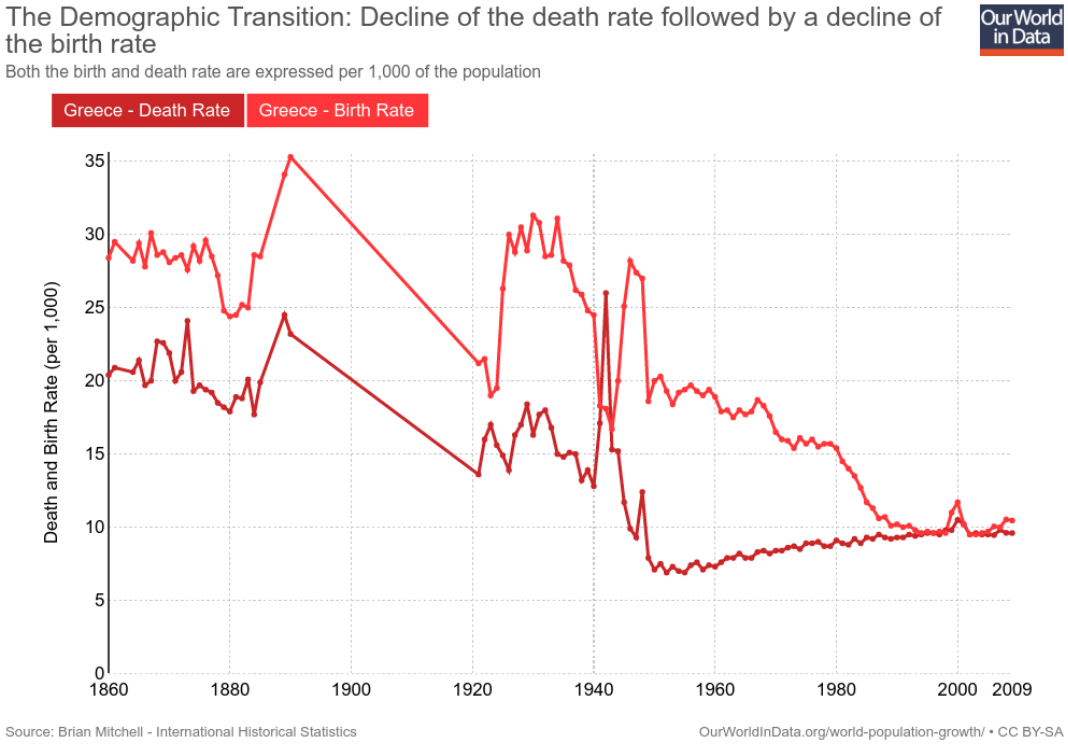

Εικόνα 5 πίνακας καταγραφής ρυθμού γεννήσεων και παιδικής θνησιμότητας

Μπορεί να μην έχουμε ακριβή καταγραφή των δημογραφικών μεταβολών για το έτος 1945, όμως, ο τόμος ΙΙ της ΕΛΣΤΑΤ, με αποτελέσματα της απογραφής του πληθυσμού της 7ης Απριλίου του 1951, χάρη στους πίνακες Δημογραφικών και Κοινωνικών Χαρακτηριστικών του πληθυσμού , μας δίνει την δυνατότητα να εξετάσουμε τα δεδομένα της ευρύτερης χρονικής περιόδου και να καταλήξουμε σε κάποια ασφαλή συμπεράσματα.

Σύμφωνα με τους πίνακες της απογραφής η Μακεδονία απαριθμούσε περίπου 1.700.000 κατοίκους και ο νομός Φλώρινας 69.391, αν εξαιρέσουμε τον αριθμό των γεννήσεων την χρονική περίοδο 1946 – 1951 που ανήλθε στις 7.235. Επίσης πρέπει να σημειωθεί πως είναι η πρώτη φορά που συναντάμε σε επίσημα έγγραφα απογραφής τον νομό Καστοριάς που μέχρι πρότινος, συνυπολογίζονταν μαζί με αυτόν της Φλώρινας. Από τα δεδομένα που έχουμε, προκύπτει πως 21.845 του συνόλου αποτελούνταν από άτομα κάτω των δεκαπέντε ετών, παιδιά λοιπόν σε ηλικία που θα έπρεπε να έχουν φοιτήσει τα χρόνια της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Οι γεννήσεις στην περιοχή ανήλθαν σε 7.291 και 6.689 τις περιόδους ’36-’40 και ’41-’45 αντίστοιχα. Ωστόσο, οι πίνακες υποδηλώνουν πως κατά την διάρκεια της απογραφής , από τα παιδιά ηλικίας 0-9 ετών που ανέρχονταν σε 13.924 , τα 9.000 δήλωναν αναλφάβητα , γεγονός που καταδεικνύει έλλειψη εκπαίδευσης τα προηγούμενα χρόνια, και κατ επέκταση την χρονιά την οποία εξετάζουμε (Αποτελέσματα της Απογραφής του Πληθυσμού του 1951, 1958).

Μετά το τέλος της κατοχής η Ελλάδα προσπαθεί να αναστηλωθεί αντιμετωπίζοντας τεράστια οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα που επηρέασαν τον χώρο της εκπαίδευσης όπου δεν μεταβάλλεται σχεδόν τίποτε. Οι προσπάθειες που γίνονται περιορίζονται στην αξιοποίηση του εκπαιδευτικού συστήματος, όπως αυτό είχε διαμορφωθεί με την κήρυξη του Β’ Παγκοσμίου Πολέμου.

Το ποσοστό αναλφάβητων στη χώρα έφτανε στο ένα τρίτο του πληθυσμού, ενώ στην περιφέρεια τα 95 από τα 100 παιδιά, αμέσως μετά την αποφοίτησή τους από τη στοιχειώδη εκπαίδευση, δε συνέχισαν στη μέση. Αλλά και από τα παιδιά που φοιτούσαν στο δημοτικό σχολείο, το 60% περίπου διέκοπτε από την Γ΄ ή την Δ΄ τάξη. Συγκεκριμένα φαίνεται πως από 7.6 εκατομμύρια του πληθυσμού 2.5 εκατομμύρια δεν παρακολούθησαν ποτέ μαθήματα και 2.8 εκ. δεν ολοκλήρωσαν τις σπουδές τους.

Στην εκπαιδευτική περιφέρεια την εξεταζόμενη χρονική περίοδο λειτουργούσαν 58 δημοτικά σχολεία εκ των οποίων τα 8 βρίσκονταν στην πόλη της Φλώρινας.

Σε μία προσπάθεια να καλλιεργηθεί η καθαρεύουσα αλλά και να προωθηθεί το ιδεώδες της εκπαίδευσης , καταργήθηκαν τα Διδασκαλεία και ιδρύθηκαν παιδαγωγικές ακαδημίες σε διάφορες περιοχές της χώρας, όπως έγινε και με την περιοχή της Φλώρινας (Χρήστος, 2002). Καθώς η τελευταία ιδρύθηκε και ξεκίνησε την λειτουργία της μέσα στον χειμώνα του 1941, ένας χειμώνας που αποτέλεσε σκληρή δοκιμασία για την Ελλάδα εξαιτίας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, για να προστατέψει τους κατοίκους της δυτικής Μακεδονίας από την προπαγάνδα. Η θέση της θα επηρέαζε θετικά την πνευματική και πολιτισμική ζωή της περιοχής, αφού έτσι θα παρέχονταν ευκαιρίες για εκπαίδευση σε υποψήφιους που ήθελαν να ακολουθήσουν το επάγγελμα του δασκάλου, καθώς και θα βοηθούσε στην εθνική θωράκιση της περιοχής.

Φυσικά, οι υλικές καταστροφές – από άποψη κτηριακών δομών- δυσχέραιναν επίσης την λειτουργία των σχολικών μονάδων , και ακόμα και σε περιπτώσεις που υπήρχαν μαθητές προς φοίτηση, δεν υπήρχαν υποδομές για διδασκαλία. Η Φλώρινα για άλλη μια φορά λόγω της γεωγραφικής της θέσης βρίσκεται στο στόχαστρο και κατά την διάρκεια της κατοχής, η έντονη παρουσία ταγμάτων της αντίστασης στην περιοχή, την καθιστούν πεδίο «κλεφτοπόλεμου» μεταξύ ανταρτών και κατακτητών. Χωριά όπως το Λέχοβο και η Δροσοπηγή καταστράφηκαν τελείως ως αντίποινα από τις δυνάμεις του άξονα, ενώ άλλα υπέφεραν πάσης φύσεως υλικές καταστροφές. Η στοιχειώδης και μέση εκπαίδευση από την κήρυξη του ελληνοϊταλικού πολέμου και σε όλη τη διάρκεια της κατοχής δυσλειτουργούσε σε ολόκληρη την Ελλάδα. Στα χωριά της υπαίθρου πολλά δημοτικά σχολεία παρέμειναν κλειστά σχεδόν σε όλη την περίοδο, και όπου αλλού λειτούργησαν τα μαθήματα δεν ολοκληρώνονταν, οι ώρες διδασκαλίας περικόπηκαν και η διάρκεια του σχολικού έτους περιορίστηκε μέχρι και τέσσερις μήνες. Το γενικό εκπαιδευτικό κλίμα της εποχής χαρακτηρίζεται από επιτάξεις σχολικών κτιρίων από τις αρχές κατοχής, δυσκολίες όσο αφορά την υποδομή των σχολείων, αλλά και ελλείψεις διδακτικού προσωπικού. Ακόμα, εξαιτίας της απασχόλησης στις αυξημένες οικογενειακές γεωργικές εργασίες και της χαλάρωσης των μέτρων για υποχρεωτική παρακολούθηση, η προσέλευση υπήρξε σημαντικά μειωμένη στις περιπτώσεις που

τα σχολεία λειτουργούσαν. Το σχολικό έτος 1944-1945, φαίνεται ότι τα σχολεία δεν λειτούργησαν σχεδόν ολόκληρη την σχολική χρονιά, μιας και κατόπιν διαταγής του Υπουργείου Παιδείας τα μαθήματα των Δημοτικών Σχολείων ξεκινούσαν την 16η Απριλίου 1945.

ΕΘΝΟΣ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΕΝ ΦΛΩΡΙΝΗ

1944

Ο ΠΡΩΤΟΦΑΝΗΣ ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΟΣ

Η ΩΡΑΙΑ ΦΛΩΡΙΝΑ ΕΔΟΚΙΜΑΣΘΗ ΣΚΛΗΡΩΣ

ΝΕΚΡΟΙ ΚΑΙ ΤΡΑΥΜΑΤΙΑΙ ΠΟΛΥΑΡΙΘΜΟΙ — ΑΙ ΥΛΙΚΑΙ ΖΗΜΙΑΙ ΑΝΥΠΟΛΟΓΙΣΤΟΙ

ΕΠΙΤΑΚΤΙΚΗ ΑΝΑΓΚΗ ΑΜΕΣΟΥ ΕΝΙΣΧΥΣΕΩΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΣ ΤΟΥ κ. ΔΗΜΑΡΧΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΦΛΩΡΙΝΗΣ

Α. ΚΑΝΥΣΑΣ

Εικόνα 6 Το Έθνος της Φλώρινας (απόσπασμα εφημερίδας)

Από τα τελευταία πλήγματα που δέχθηκε η Φλώρινα πριν την λήξη του πολέμου ήταν ο αεροπορικός βομβαρδισμός της πόλης από συμμαχικά στρατεύματα στις 28 Ιουλίου 1944. Οι σύμμαχοι είχαν ως στόχο τον βομβαρδισμό τμήματος Γερμανικής Μεραρχίας στον σιδηροδρομικό σταθμό της πόλης. Η επιχείρηση στέφθηκε με επιτυχία όμως η πόλη είχε να μετρήσει απώλειες σε θύματα και υλικές καταστροφές. Από τον τοπικό τύπο , διαβάζουμε την έκκληση του τότε δημάρχου για υποστήριξη στα θύματα του βομβαρδισμού. Υπολογίζεται ότι υπήρξαν 143 θύματα και καταστράφηκαν 152 σπίτια όπως καθώς και η Οικοκυρική Σχολή, το Γυμνάσιο θηλέων , τα γραφεία Δημοτικής Εκπαίδευσης και άλλα δημόσια κτήρια. Στον αριθμό των ήδη κατεστραμμένων κτηρίων που δεν μπορούσαν να εξυπηρετήσουν ως σχολεία, προστέθηκαν νέες απώλειες που δυσχεραίνουν ακόμα περισσότερο την λειτουργία της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Παρατηρείται λοιπόν μείωση του μαθητικού πληθυσμού, απόρροια των απωλειών των τελευταίων χρόνων της κατοχής, που ταυτόχρονα με την έλλειψη υλικοτεχνικού εξοπλισμού, έλλειψη προσωπικού και χώρων στέγασης, κάνουν την ύπαρξη οργανωμένης εκπαίδευσης σχεδόν αδύνατη.

Ανασκόπηση

Στα πενήντα χρόνια που μεσολάβησαν από τότε που προσαρτήθηκε στο ελληνικό κράτος, μέχρι και τις αρχές του Εμφυλίου που δίχασε την χώρα, η περιοχή της Φλώρινας δοκιμάστηκε ουκ ολίγες φορές, και ο αντίκτυπος στον πληθυσμό της ήταν μεγάλος.

Αυτομάτως, η ένταξη της στον ελληνικό χάρτη σήμαινε και την διοίκησή της υπό την ελληνική διακυβέρνηση, όπως καθώς και την εισαγωγή της στην πολιτική σκηνή της περιόδου. Μέσα από την παρούσα εργασία έγινε μια προσπάθεια προσέγγισης των επιπτώσεων που είχαν οι παραπάνω ενέργειες στον πληθυσμό της ακριτικής αυτής περιοχής και εν τέλει, πως ο τελευταίος επηρέασε τον αριθμό των μαθητών που φοιτούσαν στα σχολεία του νομού Φλώρινας. Τα δεδομένα μας κάνουν να καταλήξουμε στο συμπέρασμα πως οι κοινωνικές , οικονομικές, πολιτικές και κυρίως ιστορικές συνθήκες είχαν τις μεγαλύτερες επιπτώσεις που επέφεραν δημογραφικές αλλαγές στην περιοχή, και αυτές με την σειρά τους , συνέβαλαν στις διακυμάνσεις του μαθητικού πληθυσμού.

Αν και στενά συνυφασμένες οι δύο έννοιες, η μεταβλητή «γενικός πληθυσμός και δημογραφικές αλλαγές», δεν ήταν πάντα ο καταλύτης που καθόριζε τις αυξομειώσεις στον μαθητικό πληθυσμό της ευρύτερης περιοχής αλλά και της χώρας. Σημαντικές πολιτικές αλλαγές αλλά και οικονομικές συγκυρίες συνέβαλλαν στην διαμόρφωση του μαθητικού σώματος της περιοχής, το οποίο μάλιστα διέφερε όταν γίνεται λόγος για τον αριθμό των εγγεγραμμένων μαθητών ενός σχολείου σε σχέση με αυτούς που φοιτούσαν.

Η πολύχρωμη και πολυποίκιλη ταυτότητα της Φλώρινας διαφαίνεται μέσα από τις συνήθειες των κατοίκων τις και τις σχέσεις που είχαν με το εκπαιδευτικό σύστημα , ανάλογα με τις συγκυρίες. Το παρόν πόνημα ανοίγει ένα παράθυρο, μια νέα οπτική γωνία σε όλους αυτούς τους παράγοντες που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην συγκρότηση και τον χαρακτήρα μιας σχολικής τάξης, σε κρίσιμες για την περιοχή χρονικές περιόδους.

Βιβλιογραφία

Hammond, N. (1989). *Το Μακεδονικό Κράτος - Γένεση, Θεσμοί και Ιστορία.* Παπαζήση.

Horne, C. F. (1923). *Source Records of the Great War - Volume II.* National Alumni.

Kontogiorgi, E. (2006). *Population Exchange in Greek Macedonia: the Rural Settlement of Refugees 1922-1930.* Clarendon Press.

Necrometrics. (2011). Ανάκτηση από Copyright © 1999-2011 Matthew White: http://necrometrics.com

Our world in Data. (2015). Ανάκτηση από Our World in Data by Max Roser : https://ourworldindata.org/

PENTZOPOULOS, D. (1962). *The Balkan Exchange of Minorities and Its Impact Upon Greece.* Λονδίνο: C. Hurst & Co. Publishers.

(1958). *Αποτελέσματα της Απογραφής του Πληθυσμού του 1951.* Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

Γιάννης, Γ. (2008). *Οι Μουσουλμανικοί πληθυσμοί στην Ελλάδα (1912-1923).* Θεσσαλονίκη.

Δημαράς, Α. (1987). *Η μεταρύθμιση που δεν έγινε Τόμος Β'.* Αθήνα: Ερμής.

Δραγούμης, Ί. (2000). *Τα τετράδια του Ίλιντεν.* Αθήνα: Πετσίβα.

Ηλιάδου-Τάχου, Σ. (2006). *Η εκπαιδευτική πολιτική του ελληνικού κράτους στην Μακεδονία στο πλαίσιο του μακεδονικού ζητήματος.* Αθήνα : Gutenberg.

Ιωαννίδης, Κ. (1918). *Έκθεση σχολικού Επιθεωρητή.* Φλώρινα.

Καραβάς, Σ. (2014). *Μυστικά και παραμύθια από την ιστορία της Μακεδονίας.* Αθήνα: Εκδόσεις Βιβλιόραμα.

Καραφύλλης, Α. (2013). *Νεοελληνική Εκπαίδευση: Δύο αιώνες μεταρρυθμιστικών προσπαθειών.* Αθήνα: Κριτική.

Κατσίκας, Χ., & Θεριανός, Κ. (2004). *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης: από την ίδρυση του ελληνικού κράτους μέχρι το 2004.* Αθήνα: Σαββάλας.

Κολιόπουλος, Ι. Σ., & Μιχαηλίδης, Ι. Δ. (2009). *ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΣΤΗΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ Από την τραγωδία στην εποποιία.* Αθήνα: ΝΙΚΟΣ ΧΑΪΔΕΜΕΝΟΣ.

Κωστόπουλος, Τ. (2008). *Η Απαγορευμένη Γλώσσα.* Ββλιόραμα.

Λιθοξόου, Δ. (2006). *Ελληνικός Αντιμακεδονικός Αγώνας.* Θεσσαλονίκη: Μπατάβια.

Λιθοξόου, Δ. (2005). *Σύμμικτος Λαός.* Θεσσαλονίκη: Μπατάβια.

Μαρκεζίνης, Σ. Β. (1978). *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος, σειρά Β΄.* Αθήνα: Πάπυρος.

Μιχαηλίδης, Ι. .. (2003). *Μετακινήσεις σλαβόφωνων πληθυσμών (1912-1930): Ο πόλεμος των στατιστικών.* Αθήνα: Κριτική.

Νακρατζάς Γεώργιος. (1994). *Η στενή εθνολογική συγγένεια των σημερινών Ελλήνων, Βουλγάρων και Τούρκων.* Θεσσαλονίκη.

Πετρόπουλος, Η. (1927). *Έκθεσις Επιθεωρήσεως των Δημοτικών Σχολείων της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Φλωρίνης.* Φλώρινα: Εκπαιδευτική Περιφέρεια Φλωρίνης.

(1940). *ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ: ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ.* Αθήνα: Εθνικόν Τυπογραφείο.

Φλάισερ, Χ. (2003). *Η Ελλάδα '36- '49: Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο.* Αθήνα: Κατανιώτης.

Φωτιάδης, Κ., Ηλιάδου-Τάχου, Σ., & Βλασίδης, Β. (2014). *Η Δυτική Μακεδονία: Από την ενσωμάτωση στο ελληνικό κράτος έως σήμερα.* Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Χατζηβασιλείου, ε. Ε. (2011). *Ανορθόδοξοι Πόλεμοι.* Αθήνα: Πατάκη.

Χρήστος, Α. (2002). *Η εκπαίδευση των Ελλήνων Δασκάλων (1828-2000).* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.